

ANALIZA AGREGATNE RAZINE MANIPULIRANJA DOBITI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EUROPE

Vojvoda, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:552561>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-29**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**ANALIZA AGREGATNE RAZINE
MANIPULIRANJA DOBITI U ZEMLJAMA
JUGOISTOČNE EUROPE**

Mentor:

doc. dr. sc. Slavko Šodan

Studentica:

Maja Vojvoda

Split, rujan 2018.

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	3
1.2. Ciljevi istraživanja i istraživačka hipoteza	5
1.3. Metode istraživanja	6
1.4. Struktura diplomskog rada	7
2. REGULATORNI OKVIR FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA I TEMELJNI FINANCIJSKI IZVJEŠTAJI.....	8
2.1. Regulatorni okvir.....	8
2.1.1. Zakon o računovodstvu (ZOR)	9
2.1.2. Međunarodni standardi financijskog izvještavanja	11
2.1.3. Hrvatski standardi financijskog izvještavanja.....	12
2.1.4. Regulatorni okvir financijskog izvještavanja u promatranim zemljama jugoistočne Europe.....	13
2.2. Temeljni financijski izvještaji.....	15
2.2.1. Bilanca	17
2.2.2. Račun dobiti i gubitka	18
2.2.3. Izvještaj o novčanim tokovima	19
2.2.4. Izvještaj o promjenama kapitala.....	21
2.2.5. Izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti	22
2.2.6. Bilješke uz financijske izvještaje	23
3. VAŽNOST RAČUNOVODSTVENIH INFORMACIJA.....	24
3.1. Kvalitativna obilježja informacija	24
3.2. Uloga informacija u računovodstvenim teorijama.....	26
3.3. Agencijska teorija	28
3.3.1. Agencijski problem	29
3.3.2. Instrumenti za osiguranje optimalnog agencijskog odnosa.....	32
4. MANIPULIRANJE FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA.....	34
4.1. Pojam računovodstvenog manipuliranja	34
4.2. Motivi, poticaji i ciljevi manipuliranja	35
4.3. Vrste računovodstvenog manipuliranja	36

4.4. Tehnike manipuliranja dobiti.....	38
4.5. Zaštita od manipulacija.....	40
5. PRIJAŠNJA ISTRAŽIVANJA I KORIŠTENE MJERE MANIPULIRANJA.....	43
6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O MANIPULIRANJU DOBITI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EUROPE.....	46
6.1. Deskriptivna statistika i uzorak	46
6.2. Rezultati istraživanja	51
7. ZAKLJUČAK.....	55
LITERATURA	57
POPIS ILUSTRACIJA	59
SAŽETAK.....	60
SUMMARY	61

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

Agencijska teorija je jedna od suvremenih teorija poduzeća koja objašnjava odnos vlasničke i kontrolne funkcije u velikim poduzećima. Ključan doprinos u njenom razvoju dali su Jensen i Meckling, ukazavši kako se poduzeća ne ponašaju prema načelu maksimalizacije zbog konflikta interesa između upravljačkih strana poduzeća (Tipurić, 2008).

„Agencijski odnos je ugovor kojim jedna ili više osoba (principal/i) angažira drugu osobu (agenta) da izvrše određeni posao za njih, uključujući delegiranje agentu određenih ovlasti odlučivanja“ (Jensen i Meckling, 1976. prema Goić, 1995). Principal je, dakle, vlasnik koji raspolaže financijskim sredstvima, povjerava posao menadžeru i očekuje određene učinke odnosno rezultate, a agent je menadžer koji pristaje obaviti posao za vlasnika za određenu naknadu. Problem u agencijskom odnosu nastaje ako svaka strana u ugovoru djeluje u cilju povećanja vlastite korisnosti, a prema Tipurić (2008) bogatstvo principala neće biti maksimizirano jer vlasnik i menadžer imaju različit pristup informacijama, nejednake ciljeve i nejednaku sklonost riziku.

Agencijska teorija dijeli svoja stajališta s pozitivnom računovodstvenom teorijom, koja čini okvir za istraživanje računovodstvenih manipulacija. Ona ispituje upotrebu računovodstvenih procedura i postupaka u kontekstu ugovornih angažmana i povezanih oportunističkih motiva menadžmenta. Pretpostavke oportunističkog ponašanja menadžmenta predstavljaju osnovu za objašnjenje problema računovodstvenog manipuliranja (Klepo, 2005).

Sukob interesa između vlasnika i menadžera negativno utječe na kvalitetu financijskog izvještavanja i povećava vjerojatnost manipuliranja izvještajima. Financijski izvještaji bi trebali biti istiniti, pravedni, pouzdani i nepristrani, ali čak i uz sva pravila, procedure, standarde i zakon, istinito i pravedno prikazivanje izvještaja mnogo je puta dovedeno u pitanje kad se uzme u obzir rastući broj računovodstvenih prijevara i financijskih skandala. S obzirom na to da financijski izvještaji predstavljaju jedan od glavnih izvora informacija za donošenje odluka, bitno je da se osigura što kvalitetnija podloga za financijsko izvještavanje, kako bi se smanjili rizici od manipuliranja.

Manipuliranjem se računovodstvene tehnike i načela koriste s namjerom prikazivanja financijskih rezultata koji ne odgovaraju stvarnim podacima. Može se manipulirati u granicama regulatornog okvira, a može i izvan što predstavlja lažiranje izvještaja (Belak, 2011). Međutim, između manipulacija menadžmenta putem primjene određenih alternativnih računovodstvenih politika, legalnih manipulacija, i manipulacija kojima se varaju investitori, ilegalnih manipulacija, vrlo je tanka linija razgraničenja (Gulin, 2002).

Iz prethodno navedenog može se uvidjeti problem istraživanja, a to je analiziranje računovodstvenih manipulacija, od analize motiva koji dovode do njih, preko načina kojima se manipulira, do analize mjera pomoću kojih se otkrivaju moguća manipuliranja u financijskim izvještajima.

Na temelju prethodno navedenog problema proizlazi i predmet istraživanja a to bi bila analiza manipuliranja dobiti u zemljama jugoistočne Europe.

S obzirom na to da objavljena dobit predstavlja bitne informacije za donošenje odluka, menadžeri mogu to zlouporabiti i utjecati na raspodjelu bogatstva tako da maksimiziraju vlastitu korisnost na štetu ostalih interesnih skupina. Menadžeri postavljaju ciljeve u obliku ostvarivanja određene razine dobiti te se i njihova nagrada formira na temelju postignutog rezultata u obliku dobitka (Šodan, 2014).

Ovim pitanjem bavili su se mnogi istraživači, koristeći razne mjere za otkrivanje manipuliranja. U ovom radu za izračun će se koristiti 3 mjere koje su Leuz et al. (2002, 2004.) koristili u svojim istraživanjima, a to su: EM1= izbjegavanje manjih gubitaka (eng. Avoidance of small losses), EM3= izgladivanje operativne dobiti u odnosu na novčani tijek (eng. Smoothing of operating earnings vis-a-vis cash flow) i EM4= korelacija između obračunskih veličina i novčanog tijeka iz poslovanja (eng. Correlation between accounting accruals and cash flow from operations). Pokazatelj EM2= uspoređivanje obračunskih veličina u odnosu na novčani tijek poslovanja (eng. Magnitude of total accruals relative to cash flow from operations) se neće moći izračunati zbog nedostatka podataka za više uzastopnih godina, Uspoređivanjem rezultata vidjet će se razina manipuliranja dobiti u promatranim poduzećima.

Analiza je izvršena na uzorku od 5060 velikih i vrlo velikih poduzeća na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne gore i Slovenije. Uzorak obuhvaća razdoblje od dvije uzastopne godine: 2014. i 2015. godinu.

1.2. Ciljevi istraživanja i istraživačka hipoteza

S obzirom na to da manipulacije računovodstvenim informacijama mogu imati brojne negativne posljedice na poslovanje poduzeća, ciljevi ovog istraživanja su:

- Objasniti koncept agencijskog problema, te kako on dovodi do manipuliranja izvještajima.
- Objasniti važnost računovodstvenih informacija i sustava financijskog izvještavanja.
- Prikazati tehnike i oblike manipuliranja financijskim izvještajima.
- Objasniti ciljeve, motive i korištene mjere manipuliranja.
- Analizirati načine sprječavanja manipulacija.
- Empirijski utvrditi postoji li razlika u manipuliranju dobiti u zemljama jugoistočne Europe.

Sukladno iznesenom problemu i predmetu istraživanja, glavna istraživačka hipoteza rada glasi:

H1: Postoji razlika u razini manipuliranja dobiti među zemljama jugoistočne Europe

Jedan od razloga zašto bi mogla postojati razlika među ovim zemljama je taj što su Hrvatska i Slovenija u Europskoj uniji, a ostale zemlje, koje se promatraju, nisu. U zemljama Europske unije putem amandmana na Direktive EU nastoji se zakonski ograničiti pojedine manipulacije na financijskim tržištima (Gulin, 2002). Iz razloga što je strože regulirano, vjerojatnije je da će manji broj poduzeća manipulirati izvještajima.

Nadalje, razlog mogu biti i državni nameti u obliku poreznih davanja. Što veće poreze poduzeće mora plaćati, to je veća vjerojatnost da će htjeti prikriti dio dobiti, odnosno manipulirati izvještajima kako bi prikazali lošije poslovanje i time plaćali manje poreza. Crna gora i Bosna i Hercegovina, od promatranih zemalja, imaju najniže stope poreza, pogotovo ako se gleda porez na dobit. Točnije, stope su 9% za Crnu goru i 10% za BIH, što je naspram ostale 3 zemlje dosta niska stopa (KPMG, 2017).

Gledajući i samo ova dva razloga, zasigurno će biti razlike između ovih zemalja kada se izračunaju mjere: EM1, EM3 i EM4.

1.3. Metode istraživanja

U ovom radu koristile su se metode koje se međusobno povezuju i kombiniraju kako bi se provelo kvalitetno istraživanje. Metode koje su korištene u istraživanju su sljedeće (Zelenika,1998):

- Metoda deskripcije- postupak jednostavnog opisivanja činjenica, procesa i predmeta te njihovih empirijskih potvrđivanja odnosa i veza. Ova metoda se u radu koristila za objašnjavanje različitih pojmova i koncepata.
- Deduktivna metoda- sustavna i dosljedna primjena deduktivnog načina zaključivanja koji pretpostavlja poznavanje općih stavova, načela, posjedovanje općih znanja na temelju kojih se shvaća ono posebno ili pojedinačno. U ovom radu, na temelju pregleda literature i općih znanja iz teorije, izvedene su određene pretpostavke, odnosno dedukcijom iz teorije nastala je hipoteza koju treba dokazati ili opovrgnuti.
- Metoda analize- postupak objašnjenja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih pojmova na njihove jednostavnije sastavne dijelove i izučavanje svakog dijela za sebe, kao i u odnosu na druge dijelove. U ovom istraživanju primjenjuje se pri raščlanjivanju složenijih pojmova na njihove jednostavnije sastavnice.
- Metoda kompilacije- je postupak preuzimanja tuđih rezultata znanstveno-istraživačkog rada, odnosno tuđih opažanja, stavova, zaključaka i spoznaja. Istraživanja drugih autora su pomogla pri donošenju zaključka postoji li manipuliranje dobiti.
- Metoda komparacije- postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanja njihove sličnosti i razlika u ponašanju i intenzitetu. Ova metoda se koristila pri uspoređivanju dobivenih rezultata između promatranih zemalja.
- Matematička metoda- postupak koji se sastoji u primjeni matematičke logike, formula, simbola, operacija i uopće matematičkog načina zaključivanja u znanstveno-istraživačkom radu. Ova metoda se koristila u empirijskom dijelu radu, gdje su za izračun korištene matematičke formule.

1.4. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad se sastoji od sedam cjelina, među kojima su uvod, regulatorni okvir financijskog izvještavanja, teorijska podloga istraživane problematike, empirijsko istraživanje i zaključak. U uvodu diplomskog rada predstavljen je problem koji se istražuje, kao i konkretan predmet istraživanja. Također postavljena je glavna hipoteza koja se ispituje u empirijskom dijelu rada i ciljevi koji se istraživanjem žele postići. Opisane su metode koje se koriste u radu, kao i struktura diplomskog rada.

U drugom poglavlju je prikazan regulatorni okvir financijskog izvještavanja u Hrvatskoj, kojim je zakonom i standardima uređeno izvještavanje, te temeljni financijski izvještaji. Prikazan je i regulatorni okvir izvještavanja u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Sloveniji te Crnoj gori.

Nadalje, u sljedećem poglavlju je istražena važnost računovodstvene informacije, njena kvalitativna obilježja, te ulogu informacija u računovodstvenim teorijama. Objašnjen je i agencijski problem jer on predstavlja osnovni teorijski okvir za objašnjenje manipulacija, a to i jest bit ovog rada.

U četvrtom poglavlju su objašnjene računovodstvene manipulacije, od samog pojma, preko ciljeva, motiva, te klasifikacije manipulacija. Prikazano je i kojim sve tehnikama i načinima se može manipulirati financijskim izvještajima, odnosno dobiti.

Peto poglavlje daje pregled dosadašnjih istraživanja o problematici manipuliranja, te kojim se mjerama otkrivalo manipuliranje u izvještajima.

U šestom poglavlju, empirijskom dijelu, testira se postoji li razlika u manipuliranju dobiti u zemljama jugoistočne Europe. Na temelju istraživanja, u zadnjem dijelu radu donesen je zaključak.

2. REGULATORNI OKVIR FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA I TEMELJNI FINANCIJSKI IZVJEŠTAJI

2.1. Regulatorni okvir

Regulatornim okvirom se smatra „sustav zakona i načela koji određuju i oblikuju prirodu i sadržaj financijskih informacija“ (IASB, 2006:12, prema Aljinović Barać, 2016a), što predstavlja važan dio zakonodavstva u zemljama širom svijeta.

U Republici Hrvatskoj računovodstvo i financijsko izvještavanje je regulirano (Perkušić, 2016):

- Zakonom o računovodstvu (Narodne novine, broj 78/15, 134/15),
- Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja (MSFI) koji obuhvaćaju i Međunarodne računovodstvene standarde (MRS),
- Hrvatskim standardima financijskog izvještavanja (HSFI), te
- Pravilnikom o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja (Narodne novine, broj 96/15).

Pored navedenog, na računovodstvo i financijsko izvještavanje, utječu i Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o porezu na dobit, Zakon o porezu na dohodak, Zakon o porezu na dodanu vrijednost itd. (Perkušić, 2016).

Prema Aljinović Barać (2016a) svrha regulatornog okvira za sastavljanje i prezentaciju financijskih izvještaja je:

- poboljšanje informacijske korisnosti računovodstvenih podataka;
- osiguranje osnove za reduciranje broja alternativnih računovodstvenih postupaka;
- pomoć revizorima u izradi revizorskih izvještaja;
- pomoć korisnicima financijskih izvještaja u interpretiranju objavljenih informacija;
- pomoć nacionalnim računovodstvenim tijelima u razvoju nacionalnih standarda; te
- poticanje razvoja međunarodnih računovodstvenih standarda.

2.1.1. Zakon o računovodstvu (ZOR)

Zakonom o računovodstvu je uređeno računovodstvo poduzetnika, razvrstavanje poduzetnika, knjigovodstvene isprave i poslovne knjige, popis imovine i obveza, primjena standarda financijskog izvještavanja, godišnji financijski izvještaji, izvještaj o plaćanjima javnom sektoru, revizija godišnjih financijskih izvještaja i godišnjeg izvješća, sadržaj godišnjeg izvješća, javna objava godišnjih financijskih izvještaja i godišnjeg izvješća, obavljanje nadzora itd. (Zakon o računovodstvu, NN 78/2015). U nastavku, u *tablici 1*, prikazano je 14 točaka na koje se Zakon o računovodstvu dijeli, a one se dalje raščlanjuju na još 46 članaka.

Tablica 1: 14 točaka Zakona o računovodstvu

ZAKON O RAČUNOVODSTVU	
1. Opće odredbe	8. Godišnje izvješće
2. Knjigovodstvene isprave	9. Izvještaj o plaćanjima javnom sektoru
3. Kontni plan i poslovne knjige	10. Javna objava
4. Popis imovine i obveza	11. Registar godišnjih financijskih izvještaja
5. Standardi financijskog izvještavanja	12. Nadzor
6. Odbor za standarde financijskog izvještavanja	13. Prekršajne odredbe
7. Financijski izvještaji	14. Prijelazne i završne odredbe

Izvor: Izrada autora prema Zakon o računovodstvu, NN 78/2015

Republika Hrvatska, kao i sve ostale države članice Europske unije trebale su najkasnije do 20. srpnja 2015. u svoje nacionalne računovodstvene sustave ugraditi odredbe nove računovodstvene Direktive 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o godišnjim financijskim izvještajima, konsolidiranim financijskim izvještajima i srodnim izvještajima za određena društva. Ta Direktiva zamijenila je Direktivu 78/660/EC o godišnjim financijskim izvještajima (četvrtu Direktivu) i Direktivu 83/349/EEC o konsolidiranim godišnjim financijskim izvješćima (sedmu Direktivu). U skladu s time, Hrvatski je sabor donio novi Zakon o računovodstvu koji je propisao obveznu primjenu propisanoga kontnog plana, sadržaj knjigovodstvenih isprava, nove rokove podnošenja financijskih izvještaja, nove obveznike revizije i novu kategoriju poduzetnika – mikro poduzetnike (Brkanić, 2016).

Zakonu o računovodstvu (NN, broj 78/2015) su dužni primjenjivati:

1. Poduzetnici-trgovačko društvo i trgovac pojedinac uređeni propisima trgovačkih društava; poslovna jedinica poduzetnika sa sjedištem u drugoj državi članici ili trećoj državi ako prema propisima te države ne postoji obveza vođenja poslovnih knjiga i sastavljanja financijskih izvještaja; poslovna jedinica poduzetnika iz države članice ili

treće države koji su obveznici poreza na dobit sukladno propisima kojima se uređuju porezi; te podružnica inozemnih poduzetnika u Republici Hrvatskoj, ako ista nije poslovna jedinica, kako je određeno propisima kojima se uređuju trgovačka društva.

2. Svaka pravna i fizička osoba, koja je obveznik poreza na dobit određena propisima kojima se uređuju porezi, osim odredbi kojima se uređuje konsolidacija godišnjih financijskih izvještaja, revizija godišnjih financijskih izvještaja, godišnje izvješće i javna objava.

Zakonom je uređena podjela poduzetnika s obzirom na iznos ukupne aktive, iznos prihoda i prosječni broj radnika tijekom poslovne godine na (Zakon o računovodstvu, NN 78/2015):

- 1) Mikro poduzetnike - ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:
 - ukupna aktiva 2.600.000,00 kuna
 - prihod 5.200.000,00 kuna
 - 10 radnika
- 2) Male poduzetnike - ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:
 - ukupna aktiva 30.000.000,00 kuna
 - prihod 60.000.000,00 kuna
 - 50 radnika
- 3) Srednje poduzetnike - ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:
 - ukupna aktiva 150.000.000,00 kuna
 - prihod 300.000.000,00 kuna
 - 250 radnika
- 4) Velike poduzetnike - prelaze granične pokazatelje u najmanje dva od tri uvjeta:
 - ukupna aktiva 150.000.000,00 kuna
 - prihod 300.000.000,00 kuna
 - 250 radnika

U velike poduzetnike spadaju i: banke, štedne banke, stambene štedionice, institucije za elektronički novac, društva za osiguranje, društva za reosiguranje, leasing-društva, faktoring-društva, investicijska društva, burze, središnja klirinška depozitarna društva itd.

2.1.2. Međunarodni standardi financijskog izvještavanja

Prema Belak i Vudrić (2012), kako bi se ujednačili računovodstveni propisi na međunarodnoj razini, razvijeni su Međunarodni računovodstveni standardi – MRS koji su naknadno preoblikovani u Međunarodne standarde financijskog izvještavanja - MSFI.

MSFI-ji se odnose na standarde tumačenja koje je donio IASB¹, a obuhvaćaju (Bakran et.al, 2016):

- Međunarodne standarde financijskog izvještavanja,
- Međunarodne računovodstvene standarde i
- tumačenja odbora za tumačenje međunarodnog financijskog izvještavanja (IFRIC) i bivšeg Stalnog odbora za tumačenje (SIC).

Standardi podrazumijevaju dogovorena pravila o pripremanju, priznavanju i prezentaciji računovodstvenih stavki poslovnih subjekata. Kontinuirano se mijenjaju, nadopunjavaju ili stavljaju van uporabe sukladno promjenama u okruženju, kao što su neujednačen makroekonomski razvoj, ubrzan razvoj financijskih tržišta kapitala i slično (Hanfa, 2005).

Primjena MSFI-ja ovisi o prihvaćanju u nacionalnim zakonodavstvima. Mnoge zemlje su prihvatile njihovu primjenu, uključujući ih u svoj zakonodavni sustav. Hrvatska je, također, propisala primjenu Međunarodnih računovodstvenih standarda 1993. Svrha toga je bila da se financijska izvješća naših trgovačkih društava učine usporedivim i razumljivim ne samo unutar Hrvatske nego i na međunarodnoj razini. Od 1993. do 2008. godine Međunarodni standardi primjenjivali su se na sve poduzetnike u Hrvatskoj, a od 1. siječnja 2008., MSFI se primjenjuje samo na velike poduzetnike i poduzetnike čiji vrijednosni papiri kotiraju na tržištu kapitala (Belak, 2016). Bitan pozitivan iskorak u harmonizaciji financijskog izvještavanja u EU-u označuje Uredba o primjeni MSFI-ja. Sve korporacije čijim se vrijednosnim papirima trguje na tržištima EU-u moraju u konsolidiranim izvještajima primjenjivati MSFI (Pervan, 2008).

Specifičnost primjene MSFI-ja u svijetu je u tome što Odbor za međunarodne računovodstvene standarde nema mogućnost zakonskog nametanja svojih standarda.

¹ IASB je Odbor za Međunarodne računovodstvene standarde.

Primjena MSFI-ja direktno ovisi o nacionalnim regulatorima, koji odlučuju kako će izgledati njihov sustav financijskog izvještavanja (Pervan, 2008).

2.1.3. Hrvatski standardi financijskog izvještavanja

Hrvatski standardi financijskog izvještavanja (HSFI) primjenjuju se prema Zakonu o računovodstvu, a donosi ih Odbor za standarde financijskog izvještavanja. Temelje se na domaćoj računovodstvenoj teoriji i praksi i Direktivi 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o godišnjim financijskim izvještajima, konsolidiranim financijskim izvještajima i povezanim izvještajima za pojedine vrste poduzeća (Perkušić, 2016).

HSFI su računovodstvena načela i pravila koja se primjenjuju u računovodstvenoj struci, a koriste se kod sastavljanja i prezentacije financijskih izvještaja. U standardima su naznačene temeljne koncepcije na kojima počiva sastavljanje i prezentacija financijskih izvještaja. Svrha im je (Bakran et al., 2016):

- propisivanje osnove za sastavljanje i prezentaciju financijskih izvještaja,
- pomoć revizorima u formiranju mišljenja jesu li financijski izvještaji u skladu s HSFI-jima, te
- pomoć korisnicima financijskih izvještaja pri razumijevanju podataka i informacija koje su sadržane u financijskim izvještajima.

Cilj HSFI-ja je razvijati u javnom interesu računovodstvene standarde koji zahtijevaju kvalitetne, transparentne i usporedne informacije u financijskim izvještajima.

HSFI se primjenjuju od 1. siječnja 2008. godine. Odbor za standarde financijskog izvještavanja je stručno tijelo koje donosi, priprema za objavu i objavljuje HSFI u Narodnim novinama (Perkušić, 2016).

Obveza donošenja HSFI-a donesena je zbog zahtjeva Europske unije prilikom priprema za pristupanje Hrvatske u njezino članstvo. Istodobna primjena HSFI-a i MSFI-a dovela je do različitih računovodstvenih postupaka i različitih oblika financijskih izvještaja. Nažalost, u pojedinim su područjima HSFI-i zahtjevniji ili manje fleksibilni od MSFI-a (Belak i Vudrić, 2012).

HSFI primjenjuju svi poduzetnici koji nemaju obvezu primjene MSFI-a, a to su dakle mali i srednji poduzetnici čiji vrijednosni papiri ne kotiraju na tržištu kapitala.

HSFI su usklađeni s MRS/MSFI i IV. i VII. Direktivom Europske unije. Sadržavaju 17 standarda i Pojmovnik (Belak i Vudrić, 2012).

2.1.4. Regulatorni okvir financijskog izvještavanja u promatranim zemljama jugoistočne Europe

Prema Žager (2017) harmonizacijom računovodstvenih standarda i dalje se ne rješava pitanje različitosti drugih „manjih“ nacionalnih računovodstvenih standarda. Sve dok se na svjetskoj razini ne postigne konsenzus, posebnosti koje proizlaze iz nacionalnih regulativa utjecat će na financijske izvještaje te tako i na analizu financijskih izvještaja. Neke zemlje računovodstvena pitanja za mala i srednja poduzeća rješavaju kroz vlastite nacionalne standarde (RH, Slovenija i dr.). Druge takva pitanja rješavaju kroz primjenu nacionalnih općeprihvaćenih računovodstvenih načela koja su uobičajeno sastavni dio nacionalnog Zakona o računovodstvu ili sličnih zakonskih propisa. Nadalje, postoje i zemlje koje nemaju mogućnost izbora jer su MSFI-ji obvezni za primjenu svim poduzećima neovisno o njihovoj veličini. Na kraju postoje i druga rješenja kroz kombinaciju općeprihvaćenih načela i računovodstvenih standarda.

Pored Hrvatske, analiza manipuliranja dobiti se vrši i na uzorku poduzeća sa područja Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne gore i Slovenije. Zbog toga je bitno prije analize empirijskih rezultata razmotriti regulatorni okvir financijskog izvještavanja promatranih zemalja.

Slovenija je članica Europske unije od 1. svibnja 2004., te i za nju vrijede direktive EU koje se odnose na računovodstvo, tj. Direktiva 1606/2002 EU. Parlament je tada donio i novi Zakon o trgovačkim društvima kojim su slovenskoj računovodstvenoj struci dani temelji računovodstva u trgovačkim društvima, a koje je slovenska računovodstvena struka odredila novim SRS 2006.² Oni su usklađeni sa 4. i 7. Direktivom EU, te odredbama MSFI-ja. SRS 2006. cjelovito uređuju sustav računovodstva jer sadrže strukovna pravila koja se u MSFI ne mogu pronaći, a to su: knjigovodstvene isprave, poslovne knjige, računovodstveno

² Slovenski računovodstveni standardi

obračunavanje i računovodstvene obračune, računovodstveni nadzor, računovodstvenu analizu i dr. (Koželj, 2006).

Tijekom godina primjene standardi su nadopunjavani novim odredbama ili potpuno novim standardima. Prema slovenskom Zakonu o trgovačkim društvima MSFI su obvezne primjenjivati jedino konsolidirana uvrštena poduzeća, banke i osiguravajuća društva, dok ostali subjekti mogu birati između MSFI-ja i SRS-a koji predstavljaju pojednostavljenu verziju MSFI-ja (Duhovnik, 2007. prema Žager, 2008) .

U Bosni i Hercegovini je od samih početaka uspostave države bilo propisano korištenje Međunarodnih računovodstvenih standarda. Država se sastoji od dva entiteta i jednog distrikta pa je finansijsko izvještavanje posebno uređeno u svakoj upravnoj jedinici. Zakonom o računovodstvu donesenim 1999. godine i izmijenjenim 2002. sva poduzeća i banke obvezne su primjenjivati MRS/MSFI-jeve u Republici Srpskoj, a od 2004. uspostavljen je mehanizam za harmonizaciju zakona i regulativa u području računovodstva i revizije na razini obaju entiteta (Šodan, 2014).

Prema podacima izvještaja o pridržavanju standarda i kodeksa u području računovodstva i revizije od Svjetske banke (World Bank, 2010. prema Šodan, 2014), mehanizam prevođenja standarda u Bosni i Hercegovini nije pravovremen te se time smanjuje kvaliteta primjene računovodstvenih standarda.

Računovodstveni standardi finansijskog izvještavanja iz Zakona o računovodstvu i reviziji federacije Bosne i Hercegovine (2009) obuhvaćaju:

- MRS i Međunarodne standarde finansijskog izvještavanja (MSFI),
- Međunarodne računovodstvene standarde za javni sektor (MRSJS),
- Prateće upute, objašnjenja i smjernice koje donosi Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (OMRS), te
- Međunarodne računovodstvene standarde za mala i srednja poduzeća koje objavi OMRS.

Crna Gora je stekla neovisnost 2006. godine, ali je već imala zasebne zakonodavne, sudske i regulativne ovlasti, pa samo stjecanje ovlasti nije imalo bitan utjecaj na regulativni okvir finansijskog izvještavanja (World Bank, 2007. prema Šodan, 2014).

Svi pravni subjekti sastavljaju i objavljuju financijske izvještaje po MRS, odnosno po MSFI-jima koje je objavio IASB i utvrdio i objavio organ državne uprave nadležan za poslove financija (Ministarstvo), odnosno pravna osoba kojoj je povjereno obavljanje tih poslova, koje je od odgovarajućeg tijela IFAC-a³ dobilo pravo na prijevod i objavljivanje. Pravni subjekti, u smislu ovog zakona, razvrstavaju se na mikro, mala, srednja i velika, ovisno o prosječnom broju zaposlenih, ukupnom prihodu na godišnjoj razini i ukupnoj aktivi (Zakon o računovodstvu, Službeni list Crne Gore, 52/2016).

Srbija je dobila status kandidata za pristupanje Europskoj uniji 2012. Prema tome mora usvojiti regulatorni okvir u skladu sa direktivama EU, te primjenjivati MSFI-je, što je naravno jedan od uvjeta za ulazak u EU.

Prema Zakonu o računovodstvu Srbije (2013) svi pravni subjekti imaju obvezu sastavljanja financijskih izvještaja u skladu sa MSFI-jima. MSFI-je primjenjuju velika poduzeća, poduzeća koja imaju obvezu sastavljanja konsolidiranih financijskih izvještaja i javna poduzeća. Mala i srednja poduzeća primjenjuju MSFI za MSP⁴, a mikro poduzeća i drugi pravni subjekti⁵ primjenjuju podzakonski akt koji donosi ministar nadležan za poslove financija, a koji se zasniva na općim računovodstvenim načelima.

Prema ovim podacima, sve promatrane zemlje, uključujući i Hrvatsku, zahtijevaju primjenu MRS/MSFI-ja ili koriste nacionalne računovodstvene standarde koji su manje ili više zasnovani na MRS/MSFI-jima (Šodan, 2014).

2.2. Temeljni financijski izvještaji

Prema Bakran et al. (2016) financijski izvještaji osiguravaju informacije o financijskom položaju, financijskoj uspješnosti i novčanim tokovima subjekta, tj. daju informacije o: imovini, obvezama, kapitalu, приходima i rashodima, uključujući dobitke i gubitke, uplatama vlasnika i isplatama vlasnicima u njihovom svojstvu vlasnika, te novčanim tokovima subjekta.

³ International Federation of Accountants = Međunarodna federacija računovođa

⁴ Računovodstveni standardi financijskog izvještavanja za mala i srednja poduzeća

⁵ Drugim pravnim subjektima smatraju se subjekti čije se poslovanje dijelom financira iz javnih prihoda ili drugih izdvojenih izvora, djelomično ili u cjelini temeljenim na članstvu, i koja se ne osnivaju radi stjecanja dobiti.

Računovodstveni izvještaji predstavljaju, dakle, jedan od izvora informacija koje različitim grupama korisnika osiguravaju pomoć u donošenju ekonomskih racionalnih odluka. Obilježja financijskih izvještaja koja ih razlikuju u odnosu na druge izvore informacija su (Aljinović Barać, 2008):

- većini korisnika izvještaji su besplatni,
- osiguravaju informacije o financijskim performansama poduzeća,
- lako su usporedivi jer su oblikom i sadržajem uglavnom unificirani,
- relativno su lako razumljivi korisnicima zbog jednostavne metodologije primijenjene u njihovoj izradi i
- relativno su pouzdani zbog regulativnog uređenja.

Zbog navedenih obilježja financijski izvještaji još uvijek predstavljaju najčešće korišteni izvor podataka.

U temeljne financijske izvještaje spadaju:

1. bilanca (izvještaj o financijskom položaju);
2. račun dobiti i gubitka (izvještaj o uspješnosti poslovanja);
3. izvještaj o novčanim tokovima;
4. izvještaj o promjenama kapitala;
5. izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti;
6. bilješke uz financijske izvještaje.

Veliki poduzetnici su dužni sastavljati sve navedene financijske izvještaje, a mali i mikro samo bilancu, račun dobiti i gubitka i bilješke uz financijske izvještaje. Poduzetnici koji su obveznici primjene Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja u sklopu sastavljanja svojih godišnjih financijskih izvještaja nisu obvezni sastavljati izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti (Zakon o računovodstvu, NN 78/2015).

Među korisnicima financijskih izvještaja nalaze se sadašnji i potencijalni ulagači (investitori), zaposlenici, dobavljači i ostali vjerovnici, kupci, vlade i njihove agencije te javnost. Oni se koriste financijskim izvještajima kako bi zadovoljili različite potrebe za informacijama (Belak i Vudrić, 2012).

2.2.1. Bilanca

Bilanca prikazuje imovinu, obveze i kapital na određeni dan. Prikaz je financijskog položaja poduzeća, te služi kao podloga za ocjenu sigurnosti poduzeća. Sastoji se od dva dijela, aktive i pasive, na osnovi kojih se utvrđuje financijski položaj poduzeća (Belak i Vudrić, 2012). U nastavku, na *slici 1*, su prikazani i elementi aktive i pasive.

AKTIVA	=	PASIVA
<u>DUGOTRAJNA IMOVINA:</u> - nekretnine i oprema - nematerijalna, financijska i dr.		<u>VLASTITI KAPITAL:</u> - temeljni (upisani) kapital - dobit (neisplaćena tekuća, zadržana i preraspoređena) - gubitak (smanjuje vrijednost)
<u>KRATKOTRAJNA IMOVINA:</u> - zalihe - potraživanja - novac i dr.		<u>TUĐI KAPITAL (OBVEZE):</u> - dugoročne obveze - kratkoročne obveze

Slika 1: Prikaz elemenata bilance

Izvor: <https://www.teb.hr/novosti/2013/cemu-menadzerima-sluzi-bilanca/>

Bilanca mora sadržavati informacije o (Žager, 2017):

- financijskoj snazi poduzeća,
- likvidnosti poduzeća,
- zaduženosti poduzeća,
- horizontalnoj financijskoj strukturi, tj. u kojem je omjeru imovina financirana iz vlastitih i tuđih izvora,
- položaju promatranog poduzeća u odnosu na prethodno razdoblje, u odnosu prema poduzećima slične djelatnosti itd.

Dakle, bilanca predstavlja podlogu za analizu financijskog položaja, za utvrđivanje slabosti i nedostataka u poslovanju te za predviđanje budućeg poslovanja.

2.2.2. Račun dobiti i gubitka

Račun dobiti i gubitka je temeljni financijski izvještaj koji prikazuje prihode i rashode te dobit ili gubitak u određenom obračunskom razdoblju. Na temelju njega se ocjenjuje uspješnost poslovanja, odnosno sposobnost ostvarivanja određenih ciljeva (Žager, 2017).

Temeljna razlika između bilance i računa dobiti i gubitka je u tome što bilanca pokazuje stanje imovine i njezinih izvora na određeni dan, a račun dobiti i gubitka prikazuje financijski rezultat ostvaren u određenom razdoblju. Osnovni elementi tog izvještaja jesu prihod, rashod, i financijski rezultat.

Prihodi predstavljaju povećanje ekonomske koristi tijekom obračunskog razdoblja u obliku priljeva ili povećanja sredstava ili smanjenja obveza, a rashodi predstavljaju smanjenje ekonomske koristi kroz obračunsko razdoblje u obliku odljeva ili iscrpljenja sredstava. Pri tome je važno istaknuti da se ovdje radi o povećanju ili smanjenju imovine i obveza samo onog dijela koji utječe na povećanje glavnice odnosno kapitala (Žager, 2017).

Financijski rezultat (dobitak ili gubitak) je važan zbog 3 razloga (Ronen i Yaari, 2008 prema Šodan, 2014):

1. Prema pristupu ugovaranja poduzeće je splet ugovora koji postoje zbog sukoba interesa između različitih sudionika. Objavljena dobit je objektivna i vidljiva je svim ugovornim stranama pa tako čini kvalitetnu osnovu za ugovaranje. Korisna je jer se boljim mjerenjem budućih okolnosti smanjuje nepotpunost i neefikasnost ugovora te tako snižavaju i troškovi mogućih izmjena starih ugovora i ponovnih pregovaranja između ugovornih strana. Nadalje, informacije objavljene u sklopu dobiti su važnije jer je dobit temelj za sastavljanje formalnih ugovora kao što su ugovori o naknadama menadžerima, isplate dividendi i sl., pa osim informativne funkcije imaju i ekonomske konotacije.
2. Fokus pristupa donošenja odluka je na donositeljima odluka koji stvaraju ugovore u sklopu poduzeća. Svaka objavljena računovodstvena informacija je korisna i važna

ako utječe na donošenje odluka. Tako je objavljena dobit važna za donošenje odluka prilikom vrednovanja poduzeća, investiranja, odobravanja zajmova i slično jer zahtijeva procjenu budućih dobitaka, rizika itd. Naime, donositelji odluka nisu potpuno informirani te im objavljena dobit pruža važne informacije za procjenu budućih dobitaka u procesu ugovaranja.

3. Pravno-politički pristup je usmjeren isključivo na ugovorne odnose između menadžera i vlasnika, prema kojem se pretpostavlja da su dioničari manje zaštićeni od drugih dionika. Naime, oni ne posjeduju znanja za ugovaranje naknada menadžerima, niti mogu formirati ugovore koji će ograničiti menadžere da se obogaćuju na njihov račun. Stoga je objavljena dobit korisna jer pruža dioničarima sažetak potrebnih informacija za nadzor bez da nužno posjeduju potrebnu razinu znanja za detaljnu analizu svakog aspekta složenog poslovanja poduzeća.

Prema navedenim pristupima, objavljena dobit ima dvije osnovne funkcije: informativnu funkciju i funkciju nadzora rada menadžera (Šodan, 2014).

Dakle, račun dobiti i gubitka te rezultat poslovanja prikazan na kraju tog izvještaja nalazi se u fokusu razmatranja svih korisnika jer se na temelju ovog izvještaja donose brojne i važne odluke, npr. koliku dividendu se može isplatiti, koliki bonus može dobiti menadžment, ima li osnova za povećanje plaća radnika, koliki će se porez platiti itd. (Žager, 2017).

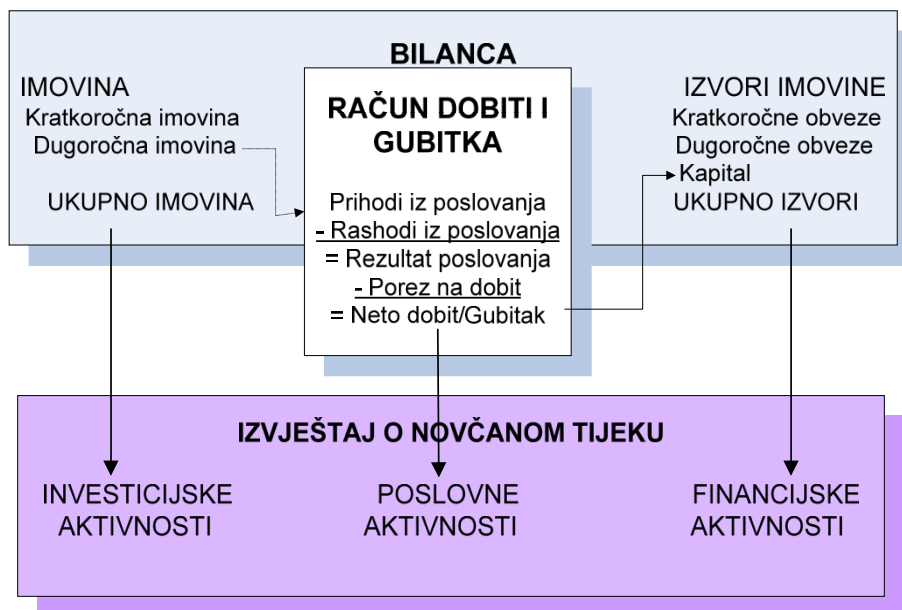
2.2.3. Izvještaj o novčanim tokovima

Izvještaj o novčanim tokovima pokazuje izvore nabave i način upotrebe novca. Ukazuje na promjene financijskog položaja te daje pravu sliku „zdravstvenog stanja“ poduzeća. Osnovni elementi ovog izvještaja su primitci, izdatci i njihova razlika koja se naziva čisti ili neto novčani tok (Žager, 2017).

Informacije o novčanim tokovima korisnicima daju osnovu za procjenu sposobnosti subjekta da stvara novac i novčane ekvivalente te potrebe subjekta za korištenjem tih novčanih tokova. U MRS-u 7 navode se zahtjevi za prezentiranje i objavljivanje informacija o novčanim tokovima (Bekran et al., 2016). Izvještaj daje informacije menadžerima, investitorima i kreditorima o priljevima i odljevima novca tijekom obračunskog razdoblja te o rezultatu tog

odnosa. „Može se zamisliti kao novčanik poduzetnika u koji novac dolazi od naplata i odlazi radi plaćanja različitih obveza“ (Belak i Vudrić, 2012).

Iz *slike 2* se vidi kako su izvještaji međusobno povezani jer odražavaju različite aspekte istih transakcija. Iako izvještaji ne sadrže iste informacije, jedna informacija ne služi samo jednoj svrsi, pa tako ni jedan izvještaj ne može pružiti sve informacije potrebne određenom korisniku (Aljinović Barać, 2016b).

Slika 2: Povezanost izvještaja o novčanom toku s ostalim temeljnim financijskim izvještajima

Izvor: Helfert, 2001., prema Aljinović Barać, 2016b

Za ovaj izvještaj bitni su pojmovi (Žager, 2017):

- Novac koji se sastoji od novaca u blagajni i na računima u banci.
- Novčani ekvivalenti sadrže kratkotrajna, visoko likvidna ulaganja koja se mogu brzo konvertirati u novac i koja nisu pod značajnim utjecajem rizika promjena vrijednosti.
- Novčani tokovi su priljevi i odljevi novca i novčanih ekvivalenata.

- Poslovne aktivnosti su glavne aktivnosti koje stvaraju prihod poduzeća i druge aktivnosti koje određuju rezultat (dobit) poduzeća, osim investicijskih i financijskih aktivnosti.
- Investicijske aktivnosti su vezane uz stjecanje i otuđivanje dugotrajne imovine.
- Financijske aktivnosti obuhvaćaju promjene vezane uz visinu i strukturu kapitala i obveza te su vezane uz financiranje poslovanja.
- Čisti (neto) novčani tok je razlika između primitaka i izdataka.

Izvještaj može biti sastavljen na osnovu direktne i indirektno metode.

2.2.4. Izvještaj o promjenama kapitala

Izvještaj o promjenama kapitala pokazuje promjene koje su se na kapitalu dogodile između dva obračunska razdoblja. Kapital se sastoji od uloženog i zarađenog kapitala, a te dvije pozicije se dodatno raščlanjuju, kao što je prikazano u *tablici 2* (Žager, 2017).

Tablica 2: Ukupni kapital raščlanjen na šest pod pozicija

UKUPNI KAPITAL	
I.	upisani kapital
II.	premije na emitirane dionice
III.	revalorizacijske rezerve
IV.	rezerve: <ol style="list-style-type: none"> 1. zakonske rezerve 2. rezerve za vlastite dionice 3. statutarne rezerve 4. ostale rezerve
V.	zadržana dobit ili preneseni gubitak
VI.	dobit ili gubitak tekuće godine

Izvor: Izrada autora, prema Žager, 2017.

To znači da se u izvještaju trebaju detaljnije prikazati promjene koje su se dogodile na bilo kojoj poziciji kapitala. Najznačajnija i najpoželjnija promjena na kapitalu vezana je uz

nastanak dobiti. Uz to, na smanjenje značajno utječu dividende koje se izglasavaju vlasnicima. Te promjene se mogu prikazati u skraćenom obliku u tzv. izvještaju o zadržanoj dobiti (Žager, 2017):

$$\begin{aligned} & \text{Zadržana dobit na početku razdoblja} + \text{neto dobit tekućeg razdoblja} = \\ & \text{ukupan iznos sredstava za raspodjelu} - \text{dividende} = \\ & \text{zadržana dobit na kraju razdoblja} \end{aligned} \quad (1)$$

Izvještaj o promjenama kapitala uključuje ove informacije (Bekran et al., 2016):

- ukupni sveobuhvatni prihod za razdoblje u kojem se posebno prikazuju ukupni iznosi koji se mogu pripisati vlasnicima vladajućeg društva i nekontrolnim udjelima,
- naknadne učinke uporabe ili naknadne promjene za svaki sastavni dio vlasničkog kapitala, te
- usklađivanje između knjigovodstvene vrijednosti na početku i kraju razdoblja za svaki sastavni dio vlasničkog kapitala, posebno iskazujući promjene nastale iz: dobiti ili gubitka, drugih sveobuhvatnih prihoda i transakcija s vlasnicima.

2.2.5. Izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti

Situacije u kojima se povećava ili smanjuje vrijednost za vlasnika, a nisu nastale zbog uobičajenih transakcija, trebaju biti zasebno prikazani od iznosa prave dobiti. Odnosno, subjekti koji imaju takve transakcije dužni su sastaviti izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti.

U prvom dijelu izvještaja se prikazuju uobičajene stavke računa dobiti i gubitka, a u drugom stavke ostale sveobuhvatne dobiti, tj. redovne aktivnosti koje utječu na stvaranje dobiti, te specifične naknadne procjene financijskih izvještaja (Žager, 2017).

Ostala sveobuhvatna dobit obuhvaća stavke prihoda i rashoda, koje nisu priznate u dobit ili gubitak kako je propisano ili dopušteno drugim MSFI-jevima, u koje su uključena i usklađivanja temeljem reklasifikacije. Dakle, komponente ostale sveobuhvatne dobiti su (Bekran et al., 2016):

- promjene viška utvrđenog revalorizacijom,

- revalorizirane vrijednosti planova definiranih primanja,
- dobitci i gubitci iz ponovnog mjerenja financijske imovine raspoložive za prodaju,
- dobitci i gubitci nastali iz preračunavanja financijskih izvještaja inozemnog poslovanja, te
- učinkoviti dio gubitka i gubitka iz instrumenata zaštite kod zaštite novčanih tokova.

Ukupna sveobuhvatna dobit obuhvaća sve sastavnice dobiti ili gubitka i ostale sveobuhvatne dobiti. Prikazuje promjenu u kapitalu tijekom razdoblja koja nastaje iz transakcija ili drugih događaja, osim onih promjena koje proizlaze iz transakcija s vlasnicima u njihovom svojstvu vlasnika (Bekran et al., 2016).

2.2.6. Bilješke uz financijske izvještaje

Prema Žager (2017) bilješke uz financijske izvještaje dodatno pojašnjavaju strukturu, vrijednost i obilježja najbitnijih pozicija na temeljnim financijskim izvještajima. U bilješkama trebaju biti prikazane i računovodstvene politike koje su se koristile kod sastavljanja izvještaja s posebnim osvrtom na način utvrđivanja vrijednosti pozicija, moguća odstupanja od računovodstvenih standarda s razlozima odstupanja i kvantifikacijom njihovog učinka.

Računovodstvenim standardima je definiran opseg i što se sve treba objaviti u bilješkama, a forma njihova objavljivanja nije definirana.

U bilješkama se prikazuju (Bekran et al., 2016):

- informacije o osnovi za sastavljanje financijskih izvještaja i određenim računovodstvenim politikama,
- informacije čije se objavljivanje nalaže MSFI-jima, a koje se ne prikazuju drugdje u financijskim izvještajima, te
- informacije koje su važne su za razumijevanje financijskih izvještaja, a koje se ne prikazuju drugdje u financijskim izvještajima

Pravilo je da u bilješkama trebaju biti prikazane sve one informacije koje se direktno ne vide iz temeljnih financijskih izvještaja, a nužne su za njihovo razumijevanje.

3. VAŽNOST RAČUNOVODSTVENIH INFORMACIJA

Informacija predstavlja „obrađene podatke prikazane u takvom obliku koji su pogodni za primatelja i koji imaju značajnu vrijednost u tekućim ili budućim aktivnostima i odlukama“(Davis i Olson 1985, prema Žager, 2017).

Učinkovitost poduzeća, kao i općenito tržišta, uglavnom ovise o kvaliteti, poštenju, korisnosti i pouzdanosti financijskih informacija, što omogućava tržištima da djeluju kao signalni mehanizmi za ispravnu alokaciju kapitala.

Financijsko izvještavanje bi, dakle, trebalo pružiti informacije korisne investitorima, kreditorima i ostalim korisnicima u donošenju investicijskih, kreditnih i sličnih odluka (FASB,1999 prema Rezaee i Riley, 2014).

Koristi koje proizlaze iz informacija bi trebale biti veće od troškova njihove primjene. Prema tome, financijski izvještaji se mogu smatrati troškovno efikasnim izvorom informacija jer su namijenjeni širokom krugu korisnika čime se troškovi po jedinici disperziraju (Aljinović Barać, 2008).

Prema jednom istraživanju za razvoj računovodstva piše (Ball i Brown, 1968 prema Šodan, 2014): „Od svih informacija o pojedinom poduzeću koje postaju dostupne tijekom godine, polovica ili više informacija je sadržana u objavljenom iznosu tekuće dobiti. Dakle, informacijska važnost dobiti je značajna.“ Prema ekonomskoj teoriji, dobit ima ključnu ulogu u signaliziranju optimalne alokacije sredstava na financijskom tržištu. Nadalje, financijski analitičari daju prognoze u terminima očekivane dobiti ili očekivane promjene dobiti, a menadžeri postavljaju ciljeve u obliku ostvarivanja određene razine dobiti te se i njihove naknade formiraju na temelju postignutog rezultata u obliku dobitka (Šodan, 2014).

3.1. Kvalitativna obilježja informacija

Kvaliteta informacije se razmatra u kontekstu korisnika računovodstvenih informacija, odnosno kvalitetna je ako je korisna u procesu poslovnog odlučivanja. Kvaliteta računovodstvenih informacija se dijeli na dvije razine. Na primarnoj razini kvalitete informacija je korisna u procesu poslovnog odlučivanja ako je važna i pouzdana. Na

sekundarnoj razini informacija je korisna u procesu poslovnog odlučivanja ako je zadovoljen uvjet usporedivosti i konzistentnosti (Žager, 2017).

Dakle, kvalitativna obilježja informacije predstavljaju kriterije koja informaciju čine korisnom osobi kojoj služi. Dio su perspektive mjerenja, koja zajedno s informacijskom perspektivom tvori koncepcijski okvir financijskog izvještavanja IASB-a i FASB-a⁶ (Aljinović Barać, 2008).

Kvalitativna obilježja računovodstvenih informacija su (Rezaee i Riley, 2014):

- Važnost – Informacija je važna ako ima sposobnost utjecaja na odluke, te ako pomaže korisnicima da: ocijene prošle rezultate, predvide buduću uspješnost, potvrde ili isprave očekivanja i sl.
- Pravovremenost – Informacija je pravovremena ako je dana donositeljima odluke kad im je takva informacija potrebna i prije nego što izgubi kapacitet i sposobnost utjecaja na odluke. Predlažu se online, elektronički financijski izvještaji zbog poboljšanja pravovremenost, jer povijesni financijski izvještaji ne daju pravovremenu informaciju.
- Pouzdanost – Pouzdanost pruža sigurnost korisnicima da je informacija točna i korisna. Ona obuhvaća provjerljivost, neutralnost i vjernost predstavljanja, te je mjera poštenja i objektivnosti financijskih izvještaja.
- Vjernost predstavljanja – Vjernost predstavljanja financijskih izvještaja znači stupanj do kojeg oni odražavaju ekonomsku stvarnost, resurse i obveze poduzeća, kao i transakcije i događaje koji mijenjaju te resurse i obveze.
- Neutralnost – Neutralnost informacije podrazumijeva da je slobodna od pristranosti prema predodređenom rezultatu. Neutralnost implicira da bi uprava, između skupa prihvatljivih računovodstvenih metoda, trebala izabrati metodu koja izvještava ekonomsku realnost transakcija ili događaja.
- Usporedivost i dosljednost – Usporedivost i dosljednost podrazumijevaju da usporedivost informacija među poduzećima i dosljednost u primjeni metoda kroz vrijeme povećavaju vrijednost informacije i vrijednost relevantnosti financijskih izvještaja. Financijska informacija može se smatrati korisnom za donošenje odluka ako je donositelj odluka može usporediti sa sličnom informacijom o drugim poduzećima i sa sličnom informacijom o istom poduzeću za neko drugo razdoblje.

⁶ FASB je Odbor za standarde financijskog izvještavanja.

- Značajnost –Značajnost utječe na kvalitetu, poštenje i pouzdanost financijskih izvještaja, jer uprava koristi svoje prosudbe o odlučivanju što može biti značajno korisnicima financijskih izvještaja.
- Izvedivost ili troškovi i koristi – Financijska informacija visoke kvalitete mora biti praktično izvediva i troškovno učinkovita. Uprava, pri odlučivanju, uzima u obzir premašuju li percipirane koristi izvedene iz odluke troškove vezane uz odluku.
- Transparentnost – Transparentnost omogućuje korisnicima financijskih izvještaja da dobiju pravu informaciju i osigurava da je financijska informacija činjenična i objektivna. Što je proces financijskog izvještavanja više transparentan, lakše je dobiti i ocijeniti prirodu transakcija, kao i kvalitetu povezanih financijskih izvještaja.

Računovodstvene informacije, prema tome, moraju biti vrlo visoke kvalitete kako bi racionalni korisnik mogao donositi prave poslovne odluke. Ako potrebne značajke informacija nisu ostvarene, narušava se njihov integritet i ne postižu se zahtjevi za istinitom i fer prezentacijom (Klepo, 2005).

Što se tiče dobiti, koja je kao što je već rečeno vrlo bitna informacija, ona treba zadovoljiti tri karakteristike: odražavati tekuće operativne performanse poduzeća, biti dobar indikator budućih operativnih performansi te omogućiti da se na temelju njih može točno procijeniti stvarna vrijednost poduzeća. Kada menadžeri manipuliraju s dobiti oni ponajprije žele sakriti tekuće financijske performanse poduzeća, a rezultat je da objavljene financijske performanse ne predviđaju buduće performanse ili stvarnu vrijednost poduzeća. Pošto svaka dobit nije sastavljena na isti način, njihova kvaliteta ovisi i o strukturi dobiti, razdoblju životnog ciklusa poduzeća, vremenskom periodu i sl. (Dechow et al.,2009. prema Šodan, 2014).

3.2. Uloga informacija u računovodstvenim teorijama

Uloga informacije se može pojasniti kroz četiri teorijske postavke: klasičnu računovodstvenu teoriju, tržišno orijentiranu teoriju, pozitivnu računovodstvenu teoriju i aktualni pristup računovodstvenim informacijama.

Prva, klasična teorija, se zasniva na korištenju teorijske perspektive kako bi se razvio optimalni računovodstveni prikaz ekonomske stvarnosti poduzeća. Bit teorije jest odabir najispravnije računovodstvene politike iz skupa definiranih koncepata, načela i ciljeva

(Aljinović Barać, 2008). Sastavljanje i objavljivanje financijskih izvještaja usmjereno je na prikaz financijskog statusa poduzeća. Prema Klepo (2005) cilj je formirati informacije koje će omogućiti vjerno prezentiranje realne situacije poduzeća.

Polazište je (White et al., 2003. prema Aljinović Barać, 2008) tzv. mehancistička hipoteza, koja pretpostavlja da korisnici financijskih izvještaja u donošenju odluka ne traže druge izvore informacija, niti objavljene informacije mijenjaju u skladu s alternativnim računovodstvenim politikama.

Paralelno se razvija i fundamentalna analiza koja zahtjeva korištenje tekućih i povijesnih informacija iz financijskih izvještaja kako bi se u kontekstu industrije i makroekonomskih podataka pronašla tzv. intrinzična vrijednost dionica. Osnovni nedostatak je zanemarivanje reakcija korisnika na informacije prikazane u financijskim izvještajima, kao i nedostatak empirijskih testova kojima bi se vrednovala njihova korisnost za tržišne sudionike (Klepo, 2005).

Druga teorija, tržišno orijentirana, osnova je kritika klasičnog pristupa zbog njegovih nedostataka. Tako, empirijskim testiranjem korisnosti računovodstvenih informacija mijenja nepostojanje empirijskih istraživanja u klasičnoj teoriji. Nadalje, dok je klasični pristup orijentiran na one koji sastavljaju financijske izvještaje, tržišno pristup se fokusira na korisnike informacija, odnosno na reakciju tržišta na objavljene rezultate u financijskim izvještajima (Aljinović Barać, 2008).

Temelji se na dva pravca istraživanja. Prema Klepo (2005) prvi se odnosi na hipotezu o efikasnosti tržišta koja pretpostavlja da je tržište efikasno ako cijene vrijednosnih papira u potpunosti odražavaju sve javno raspoložive informacije. Drugi je moderna portfolio teorija koja uvodi statističku osnovicu za razlučivanje efikasnog i neefikasnog portfolia.

Hipoteza efikasnog tržišta smatra da tržište bolje vrednuje poduzeće od njegovih računovodstvenih izvještaja, dok sami izvještaji ne predstavljaju jedini izvor informacija korisnicima pri odlučivanju (Aljinović Barać, 2008).

Ni prva, ni druga teorija, nisu dale odgovor na pitanje svrhe i korisnosti sastavljanja i objavljivanja računovodstvenih izvještaja u navedenoj formi i sadržaju.

Pozitivna računovodstvena teorija polazi od informacijske perspektive financijskih izvještaja, odnosno, tretira računovodstvene podatke kao inpute u različitim modelima vrednovanja čiji

je cilj utvrditi veze koje postoje između objavljenih financijskih izvještaja i cijena dionica (Aljinović Barać, 2008).

Smisao pozitivne računovodstvene teorije (Watts i Zimmerman, 1986. prema Aljinović Barać, 2008) jest „objasniti i predvidjeti računovodstvenu praksu“, jer su informacije koje osigurava računovodstvo povezane s financijskim odlučivanjem, investiranjem i poslovanjem poduzeća.

Prema Klepo (2005) "pozitivistički" identificiraju dvije temeljne determinante izbora računovodstvenih politika: efikasno i oportunističko ponašanje menadžmenta, što znači da menadžeri mogu svoju diskreciju upotrebljavati s ciljem povećanja koristi svih ugovornih strana ili s ciljem vlastitog probitka, a na štetu drugih ugovornih strana.

Svaka promjena primijenjenih računovodstvenih politika će utjecati na kretanje cijena na tržištu kapitala, što znači da računovodstveni podaci imaju značajan informacijski sadržaj i zato se trebaju javno objavljivati. Poduzeće će objavljivati informacije samo dok ima vlastitog interesa za to, i dok mu, po načelu troškovne efikasnosti, trošak pripremanja informacije bude manji od koristi koje će ostvariti njezinom objavom (Aljinović Barać, 2008).

Aktualni pristup računovodstvenim informacijama predstavlja sintezu elemenata sva tri navedena pristupa. Novija istraživanja su pokazala da izvještaji imaju informacijski sadržaj i da brojevi sadržani u objavljenim financijskim izvještajima odražavaju informacije koje utječu na cijene vrijednosnih papira, iako ne na vremenskoj osnovi (Aljinović Barać, 2008).

3.3. Agencijska teorija

Pozitivna teorija svoja stajališta dijeli s agencijskom teorijom, tj. teorijom agencijskog problema, koja također polazi od toga da su pojedinci ponajprije motivirani vlastitim interesom. Agencijska teorija, kao što je već ranije spomenuto, je jedna od dominantnih teorija poduzeća. „Agencijski odnos je ugovor kojim jedna ili više osoba (principal/i) angažira drugu osobu (agenta) da izvrše određeni posao za njih, uključujući delegiranje agentu određenih ovlasti odlučivanja“ (Jensen i Meckling, 1976. prema Goić, 1995). Agencijski odnos nastaje kada pojedinac raspolaže sredstvima i ima interes da se obavi određeni zadatak, a samo obavljanje posla povjerava drugome.

Principal je, dakle, vlasnik koji raspolaže financijskim sredstvima, povjerava posao menadžeru i očekuje određene učinke odnosno rezultate, a agent je menadžer koji pristaje obaviti posao za vlasnika za određenu naknadu.

Principalu je u interesu da maksimizira svoju korisnost, istodobno minimizirajući davanja agentu, a s druge strane, agent želi maksimizirati vlastitu korisnost (Tipurić, 2008). Ključan cilj strukturiranja odnosa u poduzeću jest postići takvu strukturu i ponašanje koji će optimalno ostvariti ciljeve koje je principal imao u pokretanju poslovnog poduhvata.

Prema Klepo (2005) dva su oblika agencijskog odnosa važna za objašnjenje računovodstvene prakse: odnos između menadžera i vlasnika i odnos između vlasnika i vjerovnika. U prvom slučaju, menadžeri su agenti koji djeluju za račun imatelja vlasničkih vrijednosnih papira, a u drugom slučaju, menadžeri rade u korist dioničara pa se agencijski odnos javlja između posjednika vlasničkih i posjednika dužničkih vrijednosnih papira.

3.3.1. Agencijski problem

Agencijska teorija služi za razumijevanje temeljnog problema korporativnog upravljanja: odnosa vlasnika i menadžera u suvremenim korporacijama (Tipurić, 2006 prema Tipurić, 2008).

Problemi u ponašanju sudionika i ostvarivanju osnovnog cilja agencijskog odnosa nastaju zbog (Goić, 1995):

- Različitih interesa sudionika pa prema tome i različitih ciljeva koje u poslovanju prate pojedini sudionici.
- Nejednakog formalnog položaja – Principal je vlasnik poslovnog poduhvata, on odlučuje o početku i završetku posla, pa tako i o angažiranju agenta. Principal je bez dakle u nadređenom položaju, ali u samom odvijanju poslovnog poduhvata agent ima bolji položaj jer ima neposredan uvid u sve informacije, dok je principal odvojen od faze izvršenja.
- Različitih rizika – samo stupanje u agencijski odnos predstavlja rizik za obje strane. Principalu je rizik gubitka uloženog kapitala, a agentu rizik gubitka posla i eventualno dijela nagrade.

Agencijski problem, dakle, nastaje ako agent djeluje suprotno interesima principala. Delegiranje odlučivanja na agenta, uz probleme da principal nema informacije kojima raspolaže agent i da interesi principala i agenta divergiraju, uzrokuje još i nemogućnost principalova nadgledanja agenta bez naknade (Tipurić, 2008).

Ističu se dvije stvari: da se agenti mogu oportuno ponašati, tj. koristiti neracionalno principalova sredstva (Heath i Norman, 2004, prema Tipurić, 2008) i da je principal u pravilu manje informiran od agenta- informacijska asimetrija.

Oportunizam podrazumijeva sebično djelovanje agenta, tj. da svi pojedinci teže maksimiziranju vlastite koristi. Takvo ponašanje agenata predstavlja osnovni teorijski okvir za objašnjenje problema računovodstvenog manipuliranja. Oportunistička varijanta glavnih hipoteza pozitivne teorije glasi (Šodan, 2014):

1. Prema hipotezi nagradnih planova menadžeri će birati računovodstvene politike koje povećavaju dobit u tekućem razdoblju, ako je njihova naknada ugovorom vezana za razinu objavljenih financijskih performansi, te će tako maksimizirati svoju korist. Međutim, povećanje objavljene dobiti u jednom razdoblju uzrokovat će njezino smanjenje u narednim razdobljima. Odnosno, rezultat će podcjenjivanjem objavljenog financijskog rezultata u narednim razdobljima te tako i manjim iznosom nagrade. S druge strane, može se dogoditi i da menadžeri žele smanjiti objavljenu dobit jer svakako neće dobiti bonus u tekućem razdoblju. „Potapanjem dobiti“ u tekućem razdoblju povećat će se očekivana dobit i očekivane menadžerske nagrade u narednim razdobljima, jer se dobit iz tekućeg razdoblja prelijeva u naredna.

2. Prema hipotezi zaduženosti pretpostavlja se da će na izbor računovodstvenih politika koje povećavaju tekuću objavljenu dobit utjecati veća razina zaduženosti u poduzećima. U ugovorima s kreditorima, poduzeće može imati negativne posljedice poput viših troškova novog zaduživanja i slično, ukoliko prekrši neku od točaka. Prema tome, menadžeri su motivirani izabrati one računovodstvene politike kojima će povećati objavljenu dobit i smanjiti iznos pokazatelja zaduženosti.

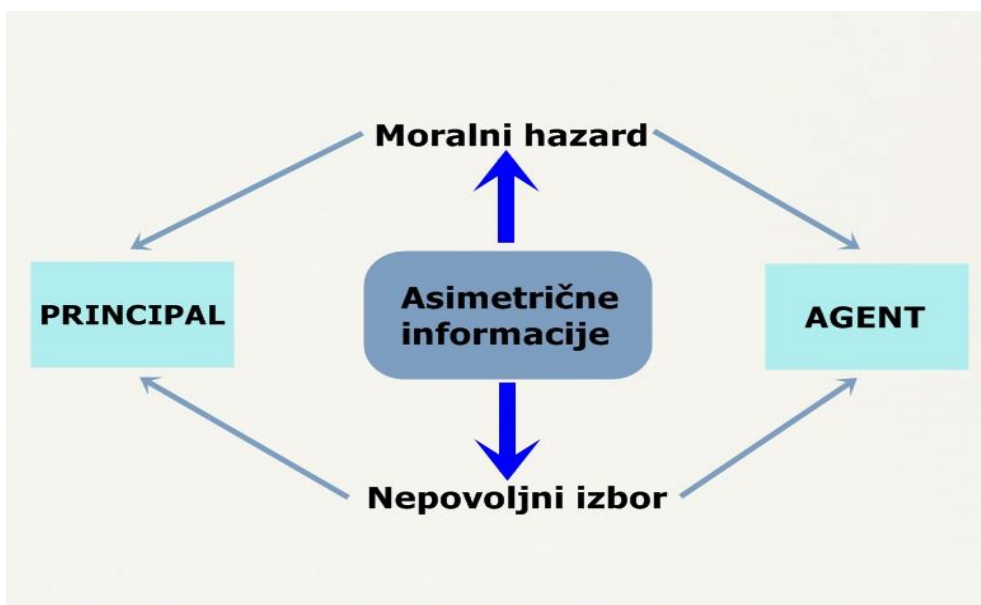
3. Prema hipotezi političkih troškova očekuje se da će veća poduzeća vjerojatnije izabrati računovodstvene politike koje smanjuju tekuću objavljenu dobit u odnosu na mala poduzeća. Velika poduzeća, ukoliko ostvaruju iznadprosječne dobiti, privlače pažnju regulatornih tijela i zakonodavaca koji im mogu uvesti dodatne poreze, a uz to se nalaze i pod posebnim

„povećalom“ javnosti. Zbog toga će menadžeri velikih poduzeća izabrati onu računovodstvenu politiku koja umanjuje iznos objavljenih dobiti.

Informacijska asimetrija podrazumijeva nejednak pristup informacijama u odnosu između vlasnika i menadžera. Menadžer ima više informacija od vlasnika te je u informacijskoj prednosti, što vlasniku znatno otežava nadzor nad njime. Što je veća informacijska asimetrija, veća je mogućnost oportunističkog djelovanja agenta (Tipurić, 2008).

Prema Pervan (2008) kod razmatranja informacijske asimetrije, razlikuju se javno dostupne informacije od povlaštenih informacija. Javna informacija je informacija koja je poznata, tj. dostupna svim ulagačima, a povlaštena je poznata samo jednoj strani, najčešće menadžerima.

Informacijska asimetrija se dijeli na dva problema (Scott, 2003 prema Pervan, 2008): problem nepovoljnog izbora i problem moralnog hazarda, kao što se može vidjeti na *slici 3*. Problem nepovoljnog izbora znači da ne postoji mogućnost razdvajanja dobre i loše korporacije; a problem moralnog hazarda je problem promjene ponašanja menadžera zbog nesavršenih ugovora. Kad bi bili idealni uvjeti da i unutarnji i vanjski korisnici imaju identične informacije, tržište kapitala bi funkcioniralo potpuno efikasno.

Slika 3: Agencijski problem

Izvor: Izrada autora, prema Den Butter, F.A.G. et al. (2010)

Agencijski problemi vezuju se i za nastanak agencijskih troškova. Ukupni agencijski troškovi zbroj su: troškova nadzora, troškova vezivanja i rezidualnih troškova (Jensen i Meckling, 1976 prema Klepo, 2005). Troškovi nadzora nastaju kao posljedica kontrole agentova ponašanja zbog moralnog hazarda, kojima bi se interesi agenata uskladili s interesima principala. Budući da se u konačnici troškovi nadzora prevladaju na agenta, oni će pokušati uskladiti njihove interese s interesima principala, uslijed čega nastaju troškovi vezivanja, odnosno troškovi pripreme financijskih izvještaja. Kako je usklađivanje interesa između agenata i principala preskupo, pojavit će se i tzv. rezidualni troškovi. Njih snosi principal, a predstavljaju novčani gubitak koji nastaje kada agent djeluje u svoju korist a na štetu principala.

3.3.2. Instrumenti za osiguranje optimalnog agencijskog odnosa

Sušтина agencijske teorije je u ponudi ugovora koji će maksimizirati agentovu korist i minimizirati troškove koje ima principal. Fiksna naknada može biti jedan od načina da se to postigne, ako se agentovo djelovanje može relativno jednostavno nadgledati. Međutim, pojava problema informacijske asimetrije i težine nadzora, smanjuje kvalitetu fiksne naknade kao izbor. Dakle, naknada se mora na neki način vezati za ostvarenje temeljnog cilja principala (Tipurić, 2008).

Iz svega što je do sada rečeno, proizlazi da su dva osnovna instrumenta kojima se može utjecati na podizanje efikasnosti agencijskog odnosa (Goić, 1993. prema Goić, 1995):

- Monitoring podrazumijeva nadzor principala nad radom i rezultatima koje agent ostvaruje kako bi se spriječilo njegovo djelovanje koje divergira od interesa principala. Principal ga može nadzirati osobno ili za to unajmiti nekog trećeg. Mogu se nadzirati same aktivnosti agenta, ili se o njegovom radu može zaključivati na temelju praćenja rezultata. U svakom slučaju monitoring košta zbog gubitka vremena, troškova informacijskog sistema, praćenja rada i rezultata ili troškova angažiranja nadglednika.
- Motiviranje je poticanje agenta na djelovanje u skladu s interesima principala. Motivacija može biti pozitivna, primjerice u vidu materijalne nagrade ali i u obliku unaprjeđenja, profesionalnog i društvenog statusa i sl., i negativna kao kritika, prijetnja ili stvarno smanjenje plaće, pa sve do prijetnje ili stvarnog gubitka pozicije

odnosno posla. Nagrađivanje agenta bilo pozitivnim, bilo negativnim stimuliranjem svejedno umanjuje njegov oportunitizam, te potiče ponašanje u skladu s interesima principala.

Instrumenti agencijske teorije usmjereni su, dakle, u pronalaženje optimalnog odnosa između kontrole i motiviranja agenta (Tipurić, 2008).

Principal je svjestan da bi potpuna kontrola, odnosno optimalni sistem motivacije bio preskup, a agent shvaća da je ipak principal taj koji odlučuje o sudbini poslovnog poduhvata i samim time o njegovom angažiranju. Prema tome, obje strane su svjesne svog položaja, mogućnosti i granica do kojih mogu ići (Goić, 1995).

Nadalje, prema Pervanu (2008) informacijsku asimetriju kvalitetno korporativno izvještavanje može minimalizirati. Nastoji se, pravodobnom objavljivanjem svih materijalnih i pouzdanih informacija ulagačima, izgraditi dobru reputaciju poduzeća. Novčanim premijama za agenta se optimizira alokacija rizika te tako rješava problem skrivenog djelovanja. U svrhu minimalizacije rizika ulagači su spremni podnijeti i dodatne troškove nadzora nad radom agenta, a u zemljama tržišnog gospodarstva nastoji se otkloniti pojačanom transparentnošću i izvještavanjem, unaprjeđenjem računovodstvenih standarda i poboljšanjem revizije.

4. MANIPULIRANJE FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

Financijski izvještaji bi trebali pravedno prezentirati računovodstvene informacije. Međutim, mnogobrojni primjeri računovodstvenih manipulacija su pokazali da se toga ne drže svi, te je zato poljuljano povjerenje korisnika u istinitost izvještaja.

Iako bi se na prvu pomislilo da je manipuliranje nešto negativno i da upućuje na ilegalne operacije, nisu sve manipulacije ilegalne i negativne. Pojedine zemlje putem zakona ili standarda definiraju koje su to manipulacije ilegalne. Svakako, između manipulacija menadžmenta putem primjene odabranih alternativnih računovodstvenih politika, legalnih manipulacija, i manipulacija kojima se varaju investitori, ilegalnih manipulacija, je tanka linija razgraničenja (Gulin, 2002).

4.1. Pojam računovodstvenog manipuliranja

Kreativno računovodstvo je u svojim začecima bilo zamišljeno kao instrument koji će omogućiti realni i objektivni prikaz stvarnog financijskog položaja i stvarnih rezultata poslovanja poduzeća putem financijskih izvještaja unutar regulatornog okvira. Međutim, u praksi je kreativno računovodstvo postalo sinonim za manipulativno računovodstvo (Friganović, 2008).

Prva značajnija definicija manipulativnog računovodstva ističe da menadžeri koriste računovodstvene alternative kako bi manipulirali sa dobiti, a računovodstvene manipulacije kao određene mogućnosti povećanja ili smanjenja neto dobiti prema volji (Copeland 1968 prema Klepo, 2005). Većina definicija kao glavnu karakteristiku manipuliranja ističe namjeru menadžmenta.

Prema Aljinović Barać (2016c) kreativno računovodstvo se može definirati kao postupak kojim računovođe manipuliraju brojevima iskazanim na računima poduzeća, koristeći svoje poznavanje računovodstvenih pravila. Podrazumijeva uporabu i zlouporabu računovodstvenih tehnika i načela s namjerom postizanja financijskih rezultata koji ne odgovaraju pravoj slici poduzeća. Može se definirati i prema fleksibilnosti primjene računovodstvenih propisa (Jones, 2008. prema Belak, 2011):

1. Nema fleksibilnosti- regulativni računovodstveni okvir ne dopušta izbor.
2. Fleksibilnost u okviru „istinitog i fer“ prikaza - djelovanje unutar regulativnog računovodstvenog okvira ali da su osigurani korisnikovi interesi.
3. Fleksibilnost koja koristi granične mogućnosti - djelovanje unutar regulativnog računovodstvenog okvira koje služi prilagođavanju prikaza boljih rezultata
4. Fleksibilnost koja daje lažni prikaz - djelovanje izvan regulativnog računovodstvenog okvira i lažiranje financijskih izvještaja

Dakle, vidi se da je primjena kreativnog računovodstva moguća i unutar regulativnih okvira, gdje su pravila nejasna ili dopuštaju preveliku slobodu odstupanja, i izvan regulativnih okvira, gdje su onda mogućnosti manipuliranja beskonačne.

4.2. Motivi, poticaji i ciljevi manipuliranja

Financijski pritisci, pad kvalitete i kvantitete dobiti, visoka očekivanja rasta dobiti te nesposobnost ispunjenja procjene dobiti od strane analitičara, često se navode kao motivacija menadžerima za počinjenje prijevare u financijskim izvještajima. Menadžeri su većinom motivirani, kao što je već prije spominjano, kad su njihovi bonusi, odnosno nagrade, vezani uz objavljenu dobit, što ih može voditi prema izboru računovodstvenih načela koja će rezultirati krivim prikazom dobiti (Rezaee i Riley, 2014). Menadžerove koristi se najčešće ogledaju kroz povećanje materijalnog bogatstva ali su važne i nagrade poput zadržavanja posla, povećanja ugleda, napredovanja, samozadovoljstva i sl.

Zbog velikog pritiska, menadžeri su skloni žrtvovati i ekonomsku vrijednost poduzeća kako bi postigli kratkoročne tržišne ciljeve. Pritisci s tržišta pogotovo pogađaju menadžere koji upravljaju poduzećima s kontinuiranim trendovima visokog rasta i koji su, zbog toga, pod pritiskom održanja očekivanja u pogledu nastavka rasta, ali i pod pritiskom održanja stopa isplate dividendi na određenim razinama (Klepo, 2005).

Uz bonuse menadžerima, kao razlozi manipuliranja navodi se i sljedeće (Sutton, 2006 prema Gulin, 2002)

1. Smanjenje fiskalnih i regulatornih opterećenja jer manji financijski rezultat podrazumijeva i manja porezna davanja.

2. Težnja za što jeftinijim povećanjem kapitala, odnosno nastoji se prikazati što bolja financijska situacija tako da se iskaže što niža zaduženost.

3. Izbjegavanje kršenja ugovora s vjerovnicima, kako ne bi došlo do plaćanje financijskih kazni što dovodi do manipuliranja kako bi se održali ugovorni limiti.

Postoje i mnogi drugi poticaji i pritisci koji povećavaju rizik manipulativnog ponašanja, a Klepo (2005) ističe inicijalnu javnu ponudu (IPO), naknadne ponude vrijednosnih papira (SEO) te razne oblike preuzimanja poduzeća, menadžerskih otkupa i sl., tj. situacije u kojima postojeći menadžeri ili vlasnici prodaju bitne udjele svojega vlasništva lošije informiranim investitorima. Rizik manipuliranja se ističe u slučaju IPO zbog toga što poduzeće još nema formiranu cijenu na tržištu, a investitori imaju ograničene izvore informacija pa se manipuliranjem dobiti nastoji povećati cijena uvođenja.

Prijevara u financijskim izvještajima služi u mnoge svrhe, kao na primjer za (Rezaee i Riley, 2014):

- dobivanje kredita na osnovi uljepšanih financijskih izvještaja,
- prikriivanje nedostataka uspješnosti,
- skrivanje nepriličnih poslovnih transakcija,
- rješavanje privremenih financijskih poteškoća i sl.

4.3. Vrste računovodstvenog manipuliranja

U vrste računovodstvenog manipuliranja spadaju:

1. manipuliranje dobiti,
2. uglašivanje trenda dobiti,
3. računovodstvo „velike kupke“ i
4. kreativno računovodstvo.

Manipuliranje dobiti se većinom upotrebljava u kontekstu koji pokriva opseg i sadržaj općenito pojma računovodstvenih manipulacija. Najčešće podrazumijeva upotrebu računovodstvenih instrumenata s ciljem izmjene određene kategorije financijskog rezultata. Međutim, može se promatrati i u užem smislu, odnosno kao upotreba računovodstvenih instrumenata kako bi se isključivo utjecalo na razinu dobiti, s ciljem ostvarenja različitih tržišnih ili ugovornih koristi (Klepo, 2005).

Manipuliranje dobiti, kao što je već ranije spominjano, ima određene ciljeve. Te ciljeve mogu promicati menadžeri, analitičari ili računovođe zbog ujednačavanja prikaza trendova dobiti. Često se tijekom dobrih godina dobit smanjuje i prebacuje u lošije godine kako bi slika uspješnosti poslovanja bila ujednačena (Belak, 2008).

U nedostatku teorije koja se bavi ovom tematikom, najveći znanstveni doprinos ostvaruje se kroz empirijska testiranja gdje se ispituje povezanost između razine nenovčanih obračunskih kategorija i određenih manipulativnih poticaja. Pretpostavka je da nenovčane obračunske kategorije predstavljaju cjelovitu sliku primijenjenih računovodstvenih politika, pa zato i najbolje odražavaju odluke menadžmenta (Klepo, 2005).

Ugladivanje trenda dobiti prema Belak (2008) ima za cilj ujednačiti prikaz ostvarivanja dobiti ili prihoda za više uzastopnih godina kako bi se stekao dojam stalnog rasta, a izbjegla variranja. Ugladivanjem se nastoji smanjiti varijabilnost financijskog rezultata tako da se u razdobljima njihova znatnijeg rasta priznavanje dobiti odgađa za razdoblja u kojima one poprimaju padajući trend. Dakle, nastoji se stvoriti privid stabilnijeg poslovanja kroz duži vremenski period. Međutim, ugladivanje dobiti nije isključivo rezultat primjene tzv. čistih računovodstvenih postupaka kako se isticalo u brojnim istraživanjima, već može nastati i kao rezultat prirodnog tijeka poslovanja ili kao rezultat smišljenih akcija menadžmenta koje se mogu provoditi ili kroz računovodstvene postupke, ili kroz odluke o realnim transakcijama (Klepo, 2005).

Računovodstvo „velike kupke“ obično je proces koji poduzimaju menadžeri kada se poduzeće suočava s padom dobiti koje se može sakriti diskrecijskim obračunskim kategorijama. Uslijed navedenih okolnosti poduzeće se može odlučiti za „veliku kupku“ s ciljem povećanja dobiti u narednim razdobljima.

Podrazumijeva otpisivanje stavki imovine kako bi se povećali tekući rashodi. Bilanca se „čisti“ na izrazito konzervativan način, najčešće na stavkama: dugotrajne imovine, zalihama i

nenaplaćenim potraživanjima. Taj se postupak često primjenjuje u lošim godinama koje će ionako biti loše, kako bi sljedeće godine bile što bolje. Na sličan način, pomoću „čišćenja bilance“ u dobrim godinama nastoji se povećati rashode kako bi se umanjio rezultat i prenio u sljedeće godine preko skrivenih rezervi (Belak, 2008).

Dakle, izvijestiti veći gubitak, odnosno priznati buduće rashode u tekućem razdoblju kada se taj gubitak ne može prekriti računovodstvenim postupcima te nakon „velikog kupanja“ povećati dobit u sljedećim razdobljima (Klepo, 2005).

Četvrta vrsta, kreativno računovodstvo, pokriva široki opseg manipulativnih aktivnosti koje su usmjerene na mijenjanje računovodstvenih informacija. Ovdje se ubiti ne radi o posebnoj vrsti manipuliranja, već o pojmu koji u pokriva čitav opseg računovodstvenih manipulacija i koji se ne ograničava isključivo na račun dobiti i gubitka, kao ostale vrste, već uključuje i ostale financijske izvještaje (Klepo, 2005). Uz pojam kreativnog računovodstva često upotrebljava i termin „uljepšavanje izloga“.

4.4. Tehnike manipuliranja dobiti

Postoje brojne tehnike manipuliranja, a među najčešćima su (Belak, 2011):

- manipulacije troškovima i rashodima;
- manipuliranje prihodima;
- manipuliranje rezerviranjima;
- stvaranje nerealne aktive- kapitalizacija tekućih troškova;
- agresivna revalorizacija radi poboljšanja slike o solventnosti i smanjenja dojma o visokoj dobiti;
- skrivanje obveza;
- isisavanje novca iz poduzeća;
- složene transakcije;
- krađa gotovine.

Menadžeri manipuliraju troškovima i rashodima da bi, u slučajevima kad povećavaju troškove, smanjili dobit, pa time i porez na dobit, rasteretili iduće razdoblje terećenjem tekućeg razdoblja, te kako bi tako stvorili i skrivene rezerve, odnosno povećali prihode u

idućoj godini. U slučajevima kad snižavaju troškove žele izbjeći prikazivanje gubitka ili sakriti financijski rezultat zbog dobivanja nagrade i ostalih kompenzacija. U postupke povećanja troškova spadaju: knjiženje računa za privatne troškove na teret poduzeća, knjiženje fiktivnih računa troškova, primanje računa za neobavljene usluge, povećanje troškova amortizacije i sl., a u postupke snižavanja troškova: snižavanje troškova amortizacije, uklanjanje tekućih troškova iz računa dobiti i gubitka, sklanjanje tekućih troškova na razgraničenja i sl. (Belak, 2011).

Manipuliranje prihodima zauzima prvo mjesto po rezultatima većine empirijskih istraživanja. Isto kao i kod troškova, može ići u dva smjera prikazivanjem većih i prikazivanjem manjih prihoda. Veći prihodi se prikazuju prijevremenim priznavanjem prihoda ili priznavanjem fiktivnih prihoda, a manji prihodi najčešće nastaju prodajom proizvoda i obavljanjem usluga bez evidentiranja u poslovnim knjigama, odnosno prodajom „na crno“. Postupci povećanja prihoda su: priznavanje prihoda za proizvode ili usluge koje su naručene, ali nisu isporučene, odnosno obavljene, priznavanje prihoda za proizvode koji su isporučeni a nisu naručeni, priznavanje prihoda s osnove primljenih financijskih sredstava iz transakcija pozajmljivanja (u korist prihoda umjesto obveza) i sl. Neevidentiranje prihoda i prodaju „na crno“ većinom se rade kako bi se izbjeglo plaćanje poreza (Negovanović, 2010).

Prema Friganović (2008) manipuliranje rezerviranjima se koristi za prijenos dobiti u sljedeću godinu tako da se u tekućoj godini precijene rezerviranja čime se umjetno povećavaju troškovi poslovne godine i smanjuje dobit, a zatim se u slijedećim godinama ta rezerviranja ukidaju te tako povećavaju prihodi i dobit. Ističu se rezerviranja po “štetnim ugovorima” koja nisu porezno priznata ali su zato dopuštena u računovodstvenom smislu a sam iznos rezervacije štetnih ugovora se procjenjuje i on predstavlja trošak tekućeg poslovanja. Ovi ugovori su posebno prisutni u građevinarstvu jer se namjerno sklapaju da bi se dobio posao a potom se naknadnim radovima to pokrije. Ovakav način upravljanja dobiti spada u sivu zonu.

Kapitalizacija tekućih troškova se MRS-om 38 nastoji ograničiti za interno stvorenu nematerijalnu imovinu, međutim, nematerijalna imovina se nakon početnog priznavanja može revalorizirati na fer vrijednost pa to pruža mogućnost manipuliranja. Najpoznatiji primjer lažiranja nematerijalne imovine izvelo je poduzeće WorldCom, a glavna prijevara odnosila se na agresivnu i nedozvoljenu kapitalizaciju tekućih rashoda u području kompjuterske i lizing imovine (Belak, 2011).

Agresivna revalorizacija radi poboljšanja slike o solventnosti i smanjenja dojma o visokoj dobiti se radi svođenjem dugotrajne imovine na “fer vrijednost” uslijed povećanja njihove tržišne vrijednosti. Obavljanje revalorizacije imovine često u sebi sadržava prikrivene ciljeve menadžmenta. Prema računovodstvenom regulatornom okviru, revalorizacijske pričuve prenose se u zadržanu dobit (koja je oporeziva porezom na dobit) kada se revalorizirana dugotrajna imovina realizira a to znači kada se proda, daruje ili na drugi način otuđi. Međutim, u RH mnogi poduzetnici ulaze u “sivu zonu” te revalorizacijsku pričuvu “prisilno realiziraju” kako bi se prikazala manja zaduženost (Friganović, 2008).

Skrivanje obveza ima za motiv izbjegavanje prikazivanja visoke zaduženosti kako bi se dobili krediti, zavarali dobavljači, privukli investitori itd. Najčešći postupci su: prekid knjiženja ulaznih računa troškova i obveza, prebacivanje obveza na povezana poduzeća i zatvaranje obveza s ispravicima vrijednosti na kraju razdoblja ili s rezervama. Isisavanje novca iz poduzeća se provodi uvećavanjem računa za usluge državnim poduzećima kako bi se novac prebacio na privatna poduzeća. Ponekad razlog može biti nepodmirivanje obveza, te se nakon što se „isisa“ novac iz poduzeća, poduzeće stavlja u bankrot ili stečaj te se tako izbjegne plaćanje poreza. Složene transakcije se odnose na za zamršene transakcije između povezanih poduzeća koje kontrolira jedna uprava. Matično poduzeće, dakle, osniva svoja ovisna društva pomoću kojih manipulira prihodima, rashodima, prodajom imovine, prijenosima dionica itd. Za kraj, krađa gotovine, je najstarija tehnika manipuliranja ali je i danas vrlo čest problem u poslovnoj praksi, te postoje brojni postupci kako da se prikrije (Belak, 2011).

4.5. Zaštita od manipulacija

Računovodstvena struka putem svojih institucija uključena je u izradu računovodstvenih pravila i standarda a preko revizorskih poduzeća u obavljanje eksterne revizije. Međutim, i uz sve postojeće institucije računovodstva i uz budnost investitora računovodstvene manipulacije nisu isključene. Kao zaštitu od manipulacija financijskim izvještajima navest će se tri vrste (Miller, 2002 prema Gulin, 2002):

- Računovodstvena pravila i standardi

Globalizacija financijskih tržišta podrazumijeva visoki stupanj harmonizacije okvira financijskog izvještavanja kako bi se ujednačili nacionalni računovodstveni standardi ili s

američkim US GAAP⁷ standardima ili s Međunarodnim računovodstvenim standardima. Nejasnoće i neiskustvo u tumačenju i primjeni računovodstvenih načela, metoda i pravila rezultira smanjenjem povjerenja javnosti što dovodi do povećanja cijene kapitala i smanjenja cijena vrijednosnih papira. To je izvor svjesnih ili nesvjesnih računovodstvenih manipulacija. Zbog toga, regulatori (odbori za računovodstvene standarde, komisije za vrijednosne papire i instituti ovlaštenih računovođa) mogu zaštititi investitore na način da ne smiju bježati kada se tuže i osuđuju financijski menadžeri koji manipuliraju investitore lažnim informacijama, trebaju biti savjetnici menadžmentu koji vrši zakonite napore za poboljšanjem kvalitete izvještavanja, trebaju pomoći da se poboljša kvaliteta izvještaja a time i povjerenje javnosti, te pripremati standarde pomoću kojih će se na vrijeme eliminirati slabosti računovodstvenih politika.

- Eksterna revizija

Uz čvrste računovodstvene standarde, eksterna revizija može značajno suzbiti računovodstvene manipulacije. Revizija može ugroziti povjerenje javnosti ali može se i boriti za povratak izgubljenog povjerenja. Propusti u revizorskim postupcima te davanje neutemeljenog revizorskog mišljenja povlači za sobom ogromne gubitke investitora, a i dovodi u pitanje reputaciju revizorskog poduzeća. Izlazak na vidjelo profesionalnih manipulacija i prijevara pokrenula je najveća računovodstvena regulatorna tijela u traženje bolje zaštite. U predloženom novom revizijskom standardu, od revizora se zahtjeva da više raspravlja tijekom faze planiranja revizije o materijalnim pogreškama koje mogu izazvati prijevare, da pripremi upitnik menadžmentu o njihovom viđenju rizika prijevara te spoznaji ili očekivanju manipulacija i prijevara, da dobije širi obujam informacija za razmatranje rizika prijevara kroz utvrđivanja tipa rizika, značaja rizika, vjerojatnosti iskrivljavanja činjenica i sl. i da češće ocjenjuje kompjutorske programe i kontrolu knjiženja u dnevniku i glavnoj knjizi.

- Budnost investitora

Pod budnošću investitora misli se na mogućnost i sposobnost investitora da određenim tehnikama nadziru rad menadžera i da spriječe njihove manipulacije, uz pomoć financijskih analitičara i savjetnika. Analitičari pomažu investitorima tako da prate osnovne računovodstvene informacije i pokazatelje, provjeravaju novčani tok, istražuju bilješke uz

⁷ Generally Accepted Accounting Principles =sustav općeprihvaćenih računovodstvenih načela u SAD-u

financijske izvještaje itd. Bolju zaštitu investitora pa time i vraćanje povjerenja javnosti može se osigurati i kvalitetnijom računovodstvenom edukacijom.

Regulatorna računovodstvena tijela, u cilju zaštite investitora od manipulacija i nepotpunih financijskih predlažu dodatnu reformu u koju uključuju (Gulin, 2002): modernizaciju modela objavljivanja financijskih izvještaja objavljivanjem i suplementarnih izvještaja po povijesnom trošku, zahtijevaju objavljivanje diskusija, analiza i zapisnika menadžmenta, zahtijevaju izvještaje sustava internih kontrola, procjenjivanje njihove efikasnosti i sastavljanje izvještaja raspoloživih investitorima, povećanje učestalosti izvještavanja, kažnjavanje lažiranja i distribuiranja važnih informacija od revizora njihovog poduzeća itd.

Programi protiv prijevare značajno smanjuju prijevare. Trebali bi biti oblikovani da odvrate počinitelje od prijevare, da spriječe i otkriju sve vrste i veličine prijevare, od lažnog prikazivanja financijskih informacija do zloupotrebe imovine i prijevare zaposlenika. Učinkoviti program sprječavanja prijevare trebao bi se baviti (Rezaee i Riley, 2014):

- Korporativnom kulturom koja bi trebala stvoriti okruženje koje određuje primjereni signal s vrha promovirajući etično ponašanje i osnažujući pošteno vođenje, uvijek zahtijevajući da se učini prava stvar. Korporativna kultura potiče svakoga u poduzeću, od direktora do dužnosnika i zaposlenika da djeluju kompetentno i etično.
- Strukturom kontrola koja bi trebala eliminirati prilike pojedincima da se uključe u prijevarene aktivnosti. Revizorski standardi naglašavaju važnost internih kontrola kod sprječavanja i otkrivanja prijevare.
- Procedurama sprječavanja prijevare koje bi trebale biti razvijene i provođene da osiguraju sprječavanje i otkrivanje potencijalne prijevare.

5. PRIJAŠNJA ISTRAŽIVANJA I KORIŠTENE MJERE MANIPULIRANJA

Primjeri zloupotreba u računovodstvu i poslovnih prijevare ima mnoštvo. Neke od zloupotreba računovodstva su otkrivene i izazvale su velike računovodstvene skandale. Međutim, puno više ima zloupotreba koje nisu otkrivene. U ovom poglavlju će se navesti neka od prijašnjih istraživanja, te mjere koje su se koristile u otkrivanju manipuliranja

Za početak Belak (2011) navodi forenzično računovodstvu kao jedan od način otkrivanja prijevare. Forenzično računovodstvo podrazumijeva metode, postupke i tehnike s ciljem da se utvrdi što se u poslovanju: pogrešno radi, pogrešno prikazuje i izvještava, ima li podmićivanja i korupcije, postoji li prijevare ili namjera prijevare, ima li krađe, ima li pranja novca, ima li iskrivljanja informacija, ima li iznuđivanja, ima li krivotvorenja i sl. Dakle, dubinsko snimanje i istraživanje događaja koji izazivaju sumnju da se nešto krivo radi ili da je moguća prijevare. Navest će se dva načina kojima forenzičari otkrivaju ako nešto nije u redu u poslovanja.

Prvi način je testiranje opasnosti od lažiranja prihoda ili pogrešnog prikazivanja primjenom sljedećeg obrasca:

$$\text{Pokriće prihoda priljevom} = \frac{\text{Priljevi od poslovnih aktivnosti prodaje}}{(\text{Prihod od prodaje} + \text{PDV}) - \text{Porast (smanjenje) potraživanja od kupaca}} \quad (2)$$

gdje je:

$$\text{Porast (smanjenje) potraživanja od kupaca} = \text{Saldo kupaca na kraju} - \text{Početni saldo kupaca} \quad (3)$$

Ako je rezultat pokrića prihoda priljevom manji od 1 forenzičar treba provjeriti zbog čega je došlo do odstupanja. Prvo se provjerava je li odstupanje posljedica prijeboja između kupaca i dobavljača. Ako se utvrdi da stvarnog prijeboja nije bilo, moguća je pogreška ili neka manipulacija. U slučaju da je prihod lažiran bez porasta potraživanja, neće biti pokriven priljevom. Ako je postotak odstupanja velik, rizik prijevare je velik i u tom slučaju se odstupanja detaljno ispituju.

Drugi način je Benfordov zakon koji se koristi digitalnom analizom za otkrivanje anomalija s brojevima. Temelji na neobičnoj opservaciji da se izvjesne znamenke javljaju češće od drugih u skupovima podataka. Ova analiza može biti vrlo učinkovito korištena za pronalaženje računa koji bi mogli biti lažirani. Zadatak je forenzičara da prepozna skupove podataka za koje se može očekivati da će slijediti Benfordovu distribuciju i ako se to ne dogodi, forenzičar treba istražiti razlog tih odstupanja kako bi se utvrdilo radi li se o lažiranju brojeva i dokumentacije.

Prema Rezaee i Riley (2014) različite vrste prijevare imaju različite simptome poznatije kao crvene zastavice. Znakovi upozorenja, tj. crvene zastavice važni su simptomi koji ukazuju na vjerojatnost prijevare u financijskim izvještajima. Indikatori prijevara koji se uglavnom javljaju su neočekivano visok dobitak ili gubitak, mnogo bolja profitabilnost u odnosu na konkurenciju, iako za to nema nekih posebnih razloga, visoka zastupljenost transakcija s povezanim licima, značajne i neuobičajene transakcije na kraju godine, ali i svaka neusklađenost dobitka i neto novčanih tokova iz poslovnih aktivnosti.

Beneish (1999) je prikazao profil uzorka manipulativnih poduzeća, njihova razlikovna obilježja i predloženi model za otkrivanje manipulacije. Varijable modela su dizajnirane za hvatanje bilo iskrivljenja u financijskih izvještajima koji bi mogli nastati iz manipulacije, bilo uvjeta koji bi mogli potaknuti poduzeća da se uključe u takve aktivnosti. Rezultati sugeriraju sustavni odnos između vjerojatnosti manipulacije i nekih varijabli financijskih izvještaja.

Dakle, napravio je model za otkrivanje manipulacija dobiti koristeći uzorak manipulativnih poduzeća i podudarajućih industrijskih poduzeća u razdoblju 1982-1988. Model za otkrivanje manipulacije dobiti je:

$$M_i = \beta' X_i + \bar{\epsilon}_i \quad (4)$$

gdje je:

M = dihotomna varijabla kodirana 1 za manipulatore i 0 drugačije,

X = matrica eksplanatornih varijabli,

$\bar{\epsilon}$ = vektor preostalih varijabli.

Došao je do zaključka da se neke računovodstvene varijable mogu koristiti za identifikaciju poduzeća koje manipuliraju svojom dobiti. Otkrio je da, budući da se manipulacija tipično sastoji od umjetnog povećanja prihoda ili smanjenja troškova, varijable koje uzimaju u obzir

istodobno napuhivanje imovine su predosjećajnog karaktera. Također je ustanovio da rast prodaje ima diskriminirajuću snagu, glavna značajka manipulatora iz uzorka bila je da su imali visok rast prije razdoblja tijekom kojih je manipulacija bila na snazi. Ovi dokazi temeljili su se na uzorku poduzeća čija je manipulacija dobiti bila javno otkrivena.

Nadalje, najvažnije istraživanje na temelju kojeg će se napraviti empirijski dio ovog rada jest o manipuliranju dobiti od Leuz et. al (2002 i 2004). Istražili su odnos između vanjske zaštite ulagača i manipuliranja dobiti. Insajderi, u pokušaju zaštite svojih privatnih kontrola, manipuliraju dobiti kako bi prikrili uspješnost poduzeća od strane autsajdera. Pretpostavlja se da se manipuliranje dobiti smanjuje zbog zaštiti ulagača, jer jaka zaštita ograničava sposobnost insajdera da steknu koristi od privatne kontrole i stoga smanjuje njihove poticaje za maskiranje uspješnosti poduzeća.

Analiza se temelji na tome da menadžeri i dioničari koji kontroliraju, imaju poticaj za stjecanje privatne kontrole. Sposobnost insajdera u preusmjeravanju resursa za njihovu korist ograničena je pravnim sustavom koji štiti prava vanjskih ulagača. Međutim, autsajderi mogu poduzimati samo zakonske i druge disciplinske mjere protiv insajdera ako otkriju privatne pogodnosti. Slijedom toga, insajderi manipuliraju računovodstvenim izvještajima da skrivaju svoje aktivnosti preusmjeravanja.

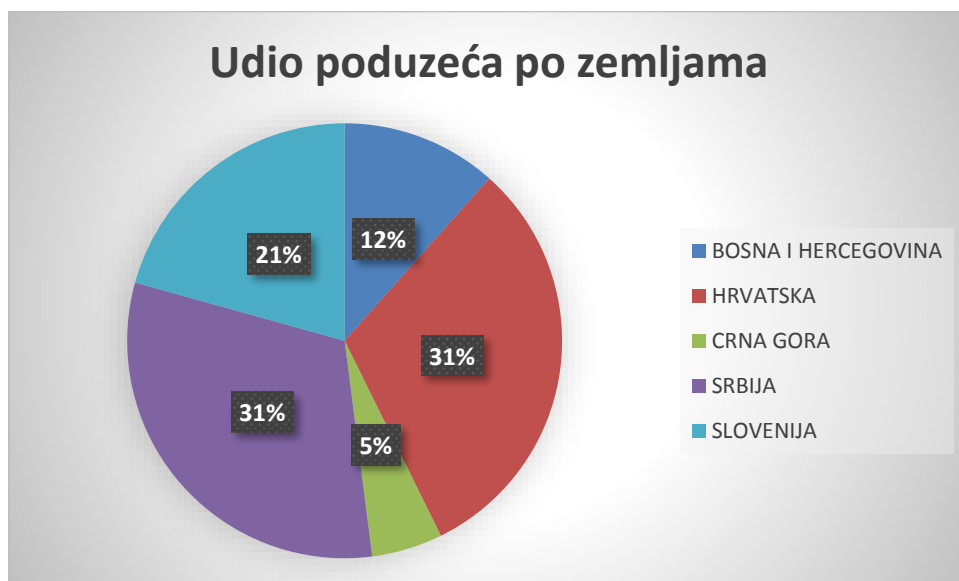
U svojim istraživanjima koristili su mjere manipuliranja dobiti koje istražuju odnos između zaštite ulagača i kvalitete računovodstvenih informacija objavljenih vanjskim ulagačima. Te mjere su: EM1= izbjegavanje manjih gubitaka (eng. Avoidance of small losses), EM2= uspoređivanje obračunskih veličina u odnosu na novčani tijek poslovanja (eng. Magnitude of total accruals relative to cash flow from operations), EM3= izgladivanje operativne dobiti u odnosu na novčani tijek (eng. Smoothing of operating earnings vis-a-vis cash flow) i EM4= korelacija između obračunskih veličina i novčanog tijeka iz poslovanja (eng. Correlation between accounting accruals and cash flow from operations). Što je manja vrijednost EM1 i EM2 to je manipuliranje dobiti veće i što je veća vrijednost EM3 i EM4 također je manipuliranje dobiti veće.

6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O MANIPULIRANJU DOBITI U ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EUROPE

6.1. Deskriptivna statistika i uzorak

Istraživanje o manipuliranju dobiti provedeno je na uzorku iz Amadeus baze podataka. Odabrana su aktivna, velika i vrlo velika poduzeća sa područja Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije i Slovenije, točnije 5060 poduzeća. Zbog nedostatka određenih finansijskih podataka, pojedina poduzeća su izostavljena, pa konačan uzorak sadrži 4646 poduzeća. Uzorak obuhvaća podatke za 2014. i 2015. godinu. Analiza će se provesti u programu MS Excel.

Iz *grafa 1* može se vidjeti da je najveći broj poduzeća iz Hrvatske i Srbije, a najmanji iz Crne Gore.

Graf 1: Prikaz relativnog broja poduzeća po zemljama

Izvor: Izrada autora

U nastavku, u *tablici 3*, je prikazan broj poduzeća po djelatnostima i po zemljama. U tablici se vidi da se najveći broj poduzeća iz uzorka bavi proizvodnjom te trgovinom na veliko i malo i popravkom motornih vozila, a najmanji obrazovanjem i javnom upravom.

Tablica 3: Prikaz broja poduzeća po djelatnostima i zemljama.

Djelatnosti	Broj poduzeća po djelatnostima	BIH	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	158	16	39	4	88	11
Rudarstvo i vađenje	40	13	5	4	15	3
Proizvodnja	1374	140	371	25	495	343
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom	103	17	39	2	16	29
Opskrba vodom, kanalizacija, gospodarenje otpadom i sanacija	216	47	72	7	67	23
Građevinarstvo	343	37	100	19	128	59
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	1238	137	386	76	365	274
Transport i skladištenje	245	24	78	20	68	55
Djelatnosti smještaja i prehrane	171	14	80	26	33	18
Informacije i komunikacija	124	4	43	7	40	30
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	58	2	10	9	16	21
Poslovanje nekretninama	121	4	64	14	16	23
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	205	33	74	10	48	40
Upravne i uslužne djelatnosti	130	5	53	5	42	25
Javna uprava	3	2	1	0	0	0
Obrazovanje	2	0	0	1	1	0
Zdravstvo i socijalni rad	36	21	7	3	2	3
Umjetnost, zabava i rekreacija	45	7	16	8	11	3
Ostale uslužne djelatnosti	17	3	7	1	5	1
Nije dostupan podatak	17	12	1	4	0	0
Ukupno	4646	538	1446	245	1456	961

Izvor: Izračun autora

Kao što je već u uvodu navedeno, istraživačka hipoteza u ovom istraživanju je:

H1: Postoji razlika u razini manipuliranja dobiti među zemljama jugoistočne Europe.

Za testiranje hipoteze računat će se 3 mjere EM1, EM3 i EM4 koje su, kao što je već spomenuto, koristili Leuz et al.(2002 i 2004) u svojim istraživanjima. U ovom istraživanju neće se računati EM2 jer su za njegov izračun potrebni podatci za najmanje 3 godine, a ovdje su dostupni podatci samo za 2014. i 2015. godinu. Mjere će se računati za 2015. godinu.

Formule za izračun ovih mjera glase (Leuz et al., 2002):

$$EM1 = \frac{\sigma_{EBIT}}{\sigma_{CFO}} \quad (5)$$

gdje je:

EBIT= operativna dobit prije umanjnja za kamate i porez na dobit,

CFO= novčani tijek iz poslovnih aktivnosti.

$$EM3 = \frac{|ACC|}{|CFO|} \quad (6)$$

gdje je:

ACC= obračunske veličine,

CFO= novčani tijek iz poslovnih aktivnosti.

$$EM4 = \frac{\text{broj malih dobitaka}}{\text{broj malih gubitaka}} \quad (7)$$

gdje je:

mali dobitak= ako je omjer neto dobiti i ukupne imovine u rasponu [0, 0.01],

mali gubitak= ako je omjer neto dobiti i ukupne imovine u rasponu [-0.01, 0).

Prije samog testiranja hipoteze, obradit će se podaci kroz deskriptivnu statistiku, točnije, obradit će se EBIT, ACC⁸ i CFO⁹ kao udjeli u ukupnoj imovini prethodne godine (2014.), za svaku zemlju posebno.

EBIT označava operativnu dobit prije umanjnja za kamate i porez na dobit. Kada se EBIT računa kao udjel u ukupnoj imovini prethodne godine, bolje da je vrijednost što veća. Iz *tablice 4* se vidi da su prosjek i medijan prosjeka operativne dobiti pozitivni u svim zemljama. Obje vrijednosti su najmanje u Crnoj Gori, a najveći prosjek ima Srbija, a medijan Slovenija. Prosječno odstupanje od prosjeka operativne dobiti je najveće u Srbiji, pa prosjek nije reprezentativna mjera u ovom slučaju, a najmanje u Sloveniji. Najveći minimum prosjeka operativne dobiti je u Crnoj Gori, a najveći maksimum u Srbiji. Gornji kvartil je najveći u Srbiji, a to znači da 75% poduzeća u Srbiji ima prosjek operativne dobiti 0,11 i manje, a najmanji donji kvartil je u Crnoj Gori što znači da 25% poduzeća iz uzorka ima prosjek operativne dobiti -0,02 i manje. Dakle, prema ovim vrijednostima najbolju operativnu dobit imaju poduzeća u Srbiji i Sloveniji, a najmanju u Crnoj Gori. U Hrvatskoj, u odnosu na ostale

⁸ Accruals = obračunske veličine

⁹ The cash flow from operations = novčani tijek iz poslovnih aktivnosti

promatrane zemlje, su sve vrijednosti srednje što ukazuje na solidno poslovanje poduzeća iz uzorka.

Tablica 4: Deskriptivna statistika za varijablu EBIT/ukupna imovina

EBIT/ukupna imovina					
	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
Prosjek	0,2128	0,2709	0,0059	0,4677	0,0770
Medijan	0,0134	0,0390	0,0054	0,0451	0,0530
Standardna devijacija	3,7214	7,1024	0,3741	14,5571	0,1391
Minimum	-0,3951	-1,4494	-5,1687	-1,0411	-0,7746
Maksimum	86,2879	268,7321	1,5980	555,2411	2,5554
Gornji kvartil	0,0806	0,0947	0,0430	0,1112	0,1079
Donji kvartil	-0,0160	0,0025	-0,0223	-0,0014	0,0216
Broj Poduzeća	538	1446	245	1456	961

Izvor: Izračun autora

ACC, odnosno obračunske veličine, služe za izračun novčanog tijeka iz poslovnih aktivnosti, odnosno CFO-a. Formula za izračun ACC glasi:

$$ACC = (\Delta \text{kratkotrajna imovina} - \Delta \text{novac}) - (\Delta \text{kratkoročne obveze} - \Delta \text{kratkoročne financijske obveze} - \Delta \text{porez na dobit}) - \text{amortizacija} \quad (8)$$

Kada se obračunske veličine računaju kao udjel u ukupnoj imovni prethodne godine, bolje je da je vrijednost obračunskih veličina manja jer to znači bolju kvalitetu dobiti. Iz tablice 5 se vidi da su i prosjek i medijan većinom negativni, jedino je pozitivan prosjek u Crnoj Gori i Srbiji. Po prosječnim vrijednostima udjela ACC-a u ukupnoj imovini ispada da Srbija ima najbolju kvalitetu dobiti, a Bosna i Hercegovina najlošiju. S druge strane, medijan je najveći u Bosni i Hercegovini, a najmanji u Sloveniji. Najveća standardna devijacija je u Bosni i Hercegovini, a najmanja u Sloveniji. Najmanja minimalna vrijednost prosjeka ACC-a je u Bosni i Hercegovini, a najveća maksimalna u Srbiji. Najveći gornji kvartil je u Srbiji, a najmanji donji kvartil u Bosni i Hercegovini. Prema većini ovih vrijednosti, Srbija ima najbolju kvalitetu dobiti, a Bosna i Hercegovina najlošiju. Hrvatska je i u ovom slučaju negdje u sredini.

Tablica 5: Deskriptivna statistika za varijablu ACC/ukupna imovina

ACC/ukupna imovina					
	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
Prosjeak	-0,6196	-0,1029	0,2988	0,3572	-0,0403
Medijan	-0,0191	-0,0421	-0,0229	-0,0278	-0,0430
Standardna devijacija	13,1734	8,0973	5,1322	10,6307	0,1459
Minimum	-305,4539	-250,0508	-1,5495	-2,7798	-0,9097
Maksimum	1,0440	177,6402	80,3774	396,6115	1,3503
Gornji kvartil	0,0166	0,0116	0,0037	0,0369	0,0117
Donji kvartil	-0,0723	-0,1065	-0,0807	-0,0940	-0,1011
Broj Poduzeća	538	1446	245	1456	961

Izvor: Izračun autora

Novčani tijek iz poslovnih aktivnosti se računa kao razlika između svih stavki novčanih primitaka i novčanih izdataka od glavne aktivnosti kojom se poduzeće bavi. Pošto nisu poznati podatci o primicima i izdacima poduzeća, računa se uz pomoć obračunskih veličina, odnosno:

$$CFO = \text{neto dobit} - ACC \quad (9)$$

Veća vrijednost CFO-a znači da su primitci veći od izdataka pa je bolje da je udjel CFO-a u ukupnoj imovini prethodne godine što veći. Iz *tablice 6* se vidi da je prosjek udjela CFO-a u ukupnoj imovini najveći u Bosni i Hercegovini, a najmanji u Crnoj Gori, a medijan najveći u Sloveniji, a najmanji opet u Crnoj Gori. Najveće odstupanje od prosječne vrijednosti ima Bosna i Hercegovina, pa prosjek nije reprezentativna mjera, a najmanje u Sloveniji. Najmanja minimalna vrijednost je u Bosni i Hercegovini, a najveća maksimalna u Hrvatskoj. Najveći gornji kvartil ima Slovenija, što znači da 75% poduzeća ima vrijednost udjela CFO-a u ukupnoj imovini 0,16 i manje, a najmanji donji kvartil ima Crna Gora, što znači da 25% poduzeća ima vrijednost -0,012 i manju. Prema većini podataka, može se zaključiti da najsolventnije posluju poduzeća iz Slovenije, a u Crnoj Gori su najmanje solventna poduzeća.

Tablica 6: Deskriptivna statistika za varijablu CFO/ukupna imovina

CFO/ukupna imovina					
	Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
Prosjek	0,7752	0,2603	-0,3101	0,0216	0,1024
Medijan	0,0337	0,0690	0,0229	0,0570	0,0874
Standardna devijacija	15,7644	11,1150	5,5477	3,1299	0,1854
Minimum	-0,9815	-158,5942	-86,8932	-64,6232	-1,2900
Maksimum	365,5043	391,0226	1,4969	64,6332	3,0352
Gornji kvartil	0,1104	0,1575	0,0869	0,1400	0,1634
Donji kvartil	-0,0094	0,0098	-0,0122	-0,0111	0,0307
Broj Poduzeća	538	1446	245	1456	961

Izvor: Izračun autora

Prema svim ovim podacima, može se reći da od 4646 poduzeća iz uzorka, najbolje posluju poduzeća iz Srbije i Slovenije, najlošije poduzeća iz Crne Gore i Bosne i Hercegovine, a Hrvatska je negdje u sredini.

U nastavku slijede rezultati istraživanja manipuliranja dobiti u ovim poduzećima.

6.2. Rezultati istraživanja

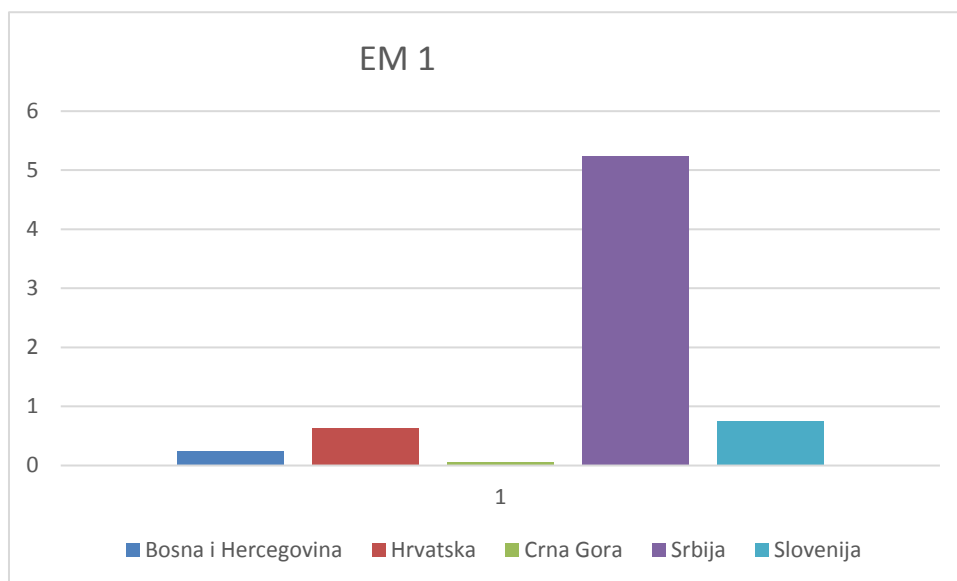
Pokazatelj EM 1, dakle, se računa kao omjer standardne devijacije EBIT-a i novčanog tijeka iz poslovnih aktivnosti (oboje kao udio u ukupnoj imovini prethodne godine). Prvo se računa udjel EBIT-a i udjel CFO-a u ukupnoj imovini za svako poduzeće posebno, a zatim standardna devijacija za cijelu zemlju pomoću statističke funkcije *STDEVP*.

Što je manja vrijednost EM 1, veće je manipuliranje dobiti, i obrnuto, što je veća vrijednost EM 1, manje je manipuliranje dobiti. Iz tablice 7 i grafa 2 vidi se da je manipuliranje dobiti najmanje u Srbiji, a najveće u Crnoj Gori.

Tablica 7: Prikaz rezultata EM 1 po zemljama

EM 1				
Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
0,2361	0,6390	0,0674	5,2378	0,7503

Izvor: Izračun autora

Graf 2: Prikaz EM 1 po zemljama

Izvor: Izrada autora

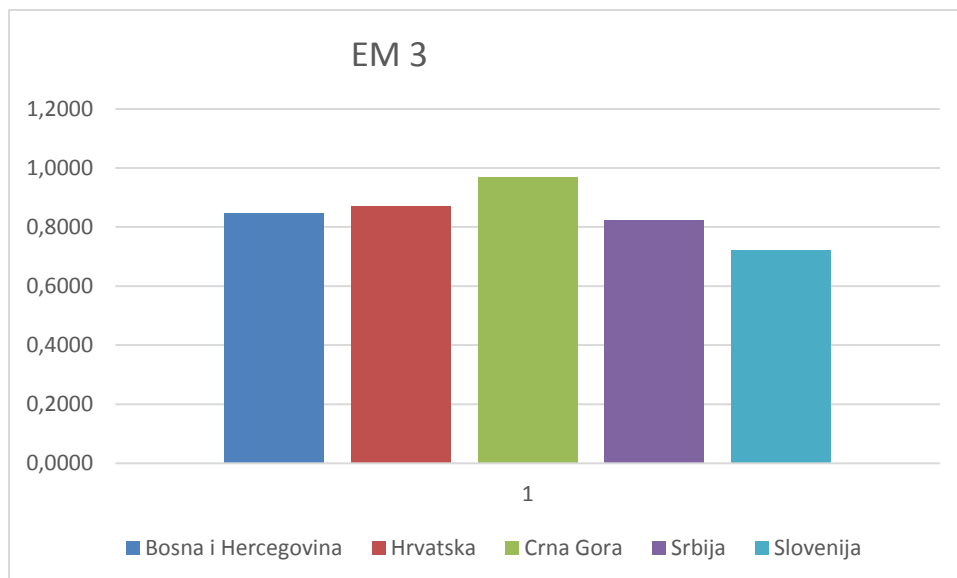
Pokazatelj EM 3 se računa kao medijan omjera apsolutnih vrijednosti ACC-a i apsolutnih vrijednosti CFO-a. Prvo, dakle, se računaju apsolutne vrijednosti za svako poduzeće a zatim medijan omjera te dvije varijable za svaku zemlju posebno.

Što je veća vrijednost EM 3, veće je manipuliranje dobiti, odnosno, manja vrijednost znači i manje manipuliranje dobiti. Iz *tablice 8* i *grafa 3* se vidi da je manipuliranje dobiti najmanje u Sloveniji, a najveće u Crnoj Gori.

Tablica 8: Prikaz rezultata EM 3 po zemljama

EM 3				
Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
0,8486	0,8700	0,9688	0,8241	0,7202

Izvor: Izračun autora

Graf 3: Prikaz EM 3 po zemljama

Izvor: Izrada autora

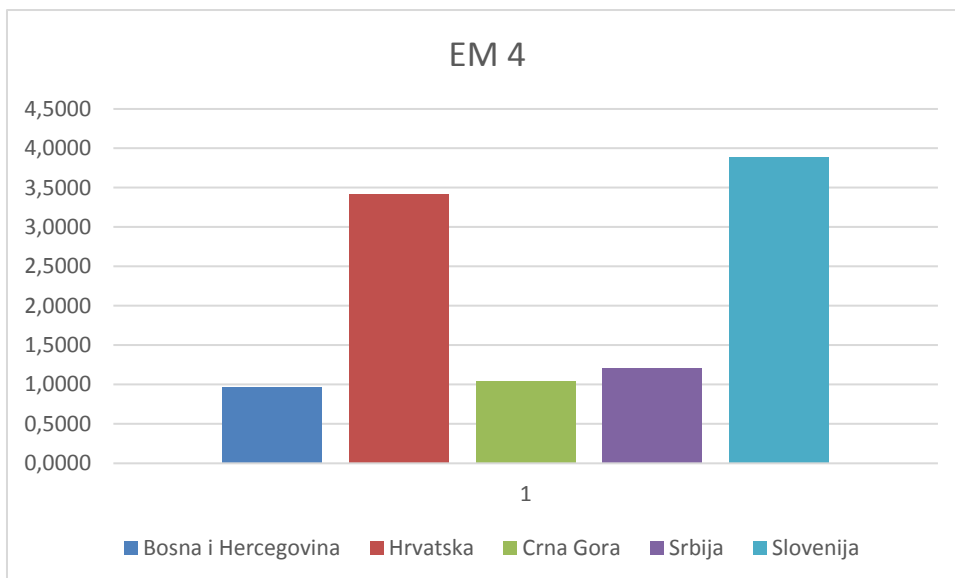
Pokazatelj EM 4 se računa kao omjer broja malih dobitaka i malih gubitaka za svaku zemlju. Prvo se računa omjer neto dobiti i ukupne imovine prethodne godine kako bi se vidjelo je li poduzeće spada u male dobitke ili male gubitke. Ako se taj omjer nalazi u rasponu $[0, 0.1]$ onda je mali dobitak, a ako je u rasponu $[-0.01, 0)$ onda je mali gubitak.

Što je veća vrijednost EM 4, veće je manipuliranje dobiti, i obrnuto, što je manja vrijednost, manje je i manipuliranje dobiti. Iz *tablice 9* i *grafa 4* se vidi da je najmanje manipuliranje dobiti poduzeća iz Bosne i Hercegovine, a najveće poduzeća iz Slovenije.

Tablica 9: Prikaz rezultata EM 4 po zemljama

EM 4				
Bosna i Hercegovina	Hrvatska	Crna Gora	Srbija	Slovenija
0,9623	3,4203	1,0370	1,2105	3,8929

Izvor: Izračun autora

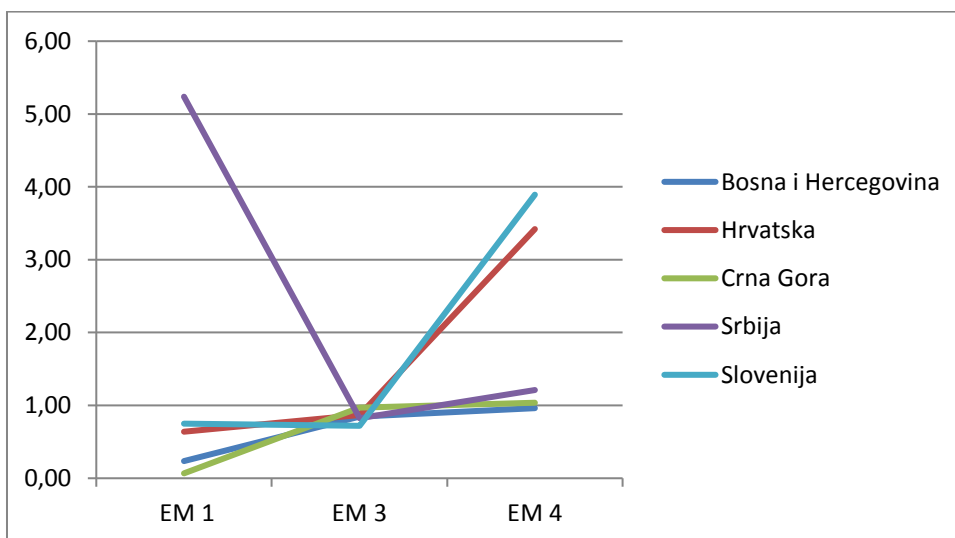

Graf 4: Prikaz EM 4 po zemljama

Izvor: Izrada autora

Dakle, prema EM1 poduzeća iz Srbije najmanje manipuliraju dobiti, prema EM3 poduzeća iz Slovenije, a prema EM4 poduzeća iz Bosne i Hercegovine. Suprotno tome, prema EM1 i EM3 poduzeća iz Crne Gore najviše manipuliraju dobiti, a prema EM4 poduzeća iz Slovenije

Nakon ovih izračuna može se donijeti zaključak o prihvaćanju hipoteze H1 da postoji razlika u razini manipuliranja dobiti među zemljama jugoistočne Europe. Iz *grafa 5* može se vidjeti da se zemlje razlikuju po manipuliranju dobiti, ali su približno slične u EM 3.

Graf 5: Prikaz svih mjera manipuliranja po zemljama

Izvor: Izrada autora

7. ZAKLJUČAK

Financijski izvještaji su veoma bitni u procesu racionalnog odlučivanja, pa su upravo zato i podložni manipulacijama. Jedan od ciljeva ovog rada usmjeren je na povećanje informiranosti o manipulacijama financijskim izvještajima i ukazivanje na koristi/štete koje proizlaze iz manipuliranja. S obzirom na asimetriju informacija koju posjeduje menadžment, može doći do manipuliranja, pa je stvorena potreba uključivanja vlasnika i drugih sudionika u povećanju nadzora nad poslovanjem. Ponajprije, povećanjem ili nadzora nad menadžerima, ili motiviranosti kako bi bili zadovoljniji i kvalitetnije radili, te provođenjem kvalitetnijih revizija izvještaja kako bi se na vrijeme otkrile ili spriječile manipulacije. To bi pomoglo stvaranju kvalitetnijeg sustava financijskog izvještavanja, te povratilo povjerenje korisnika u financijske izvještaje.

U empirijskom dijelu rada testirala se hipoteza postoji li razlika u manipuliranju dobiti među zemljama Jugoistočne Europe. Analiza se izvršila na uzorku od 4646 poduzeća sa područja Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije i Slovenije. Prvotno se kroz deskriptivnu statistiku varijabli EBIT-a, CFO-a i ACC-a, kao udjela u ukupnoj imovini, prikazalo kako posluju poduzeća iz uzorka. Prema većini vrijednosti iz deskriptivne statistike najveću operativnu dobit, najbolju kvalitetu dobiti i najsolventnije poslovanje imaju poduzeća iz uzorka Slovenije i Srbije. Suprotno tome, najlošije posluju poduzeća iz uzorka Bosne i Hercegovine i Crne Gore, a za Hrvatsku, u odnosu na ostale zemlje, su većinom srednje vrijednosti za sve tri varijable.

Za testiranje hipoteze koristile su se tri mjere manipuliranja dobiti EM1, EM3 i EM4. Rezultati izračuna pokazali su da su u 2015. godini prema EM1 najviše manipulirala poduzeća iz Crne Gore, a najmanje iz Srbije, prema EM 3 također Crna gora najviše, a Slovenija najmanje, a prema EM 4 najviše u Sloveniji, a najmanje u Bosni i Hercegovini. Rezultati sve tri mjere manipuliranja pokazuju da se zemlje razlikuju u manipuliranju, pa je time, dakle, prihvaćena postavljena hipoteza.

Izračunom ovih mjera, odnosno testiranjem hipoteze, pokazalo se da u svih 5 promatranih zemalja postoji manipuliranje. Slovenija i Hrvatska, uz Zakone o računovodstvu i računovodstvene standarde, su članice Europske Unije, pa je prema tome i financijsko izvještavanje strože regulirano. Srbija je na pragu da postane članicom, pa je i ona morala

usvojiti regulativni okvir u skladu s regulativama EU. Međutim, i bez obzira na to, rezultati su pokazali da poduzeća i dalje manipuliraju izvještajima. S druge strane, Bosna i Hercegovina i Crna Gora možda nemaju toliko strogu regulativu, ali svejedno imaju računovodstvene zakone i standarde, te niže porezno opterećenje poduzeća, za razliku od drugih promatranih zemalja. Međutim, i kod njih poduzeća u financijskim izvještajima ne prikazuju fer i istinito stanje. Uvidjelo se, dakle, koliko je bitno bolje organizirati poslovanje i osmisliti bolju kontrolu unutar poduzeća, jer sam Zakon o računovodstvu i standardi neće spriječiti da se dogodi prijevara, odnosno da se manipulira izvještajima.

LITERATURA

1. Aljinović Barać, Ž. (2008): Model procjene uspješnosti tvrtke na temelju pokazatelja novčanog tijeka, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Split
2. Aljinović Barać, Ž. (2016a): Regulatorni okvir izvještavanja o novčanim tokovima, nastavni materijal, Ekonomski fakultet Split
3. Aljinović Barać, Ž. (2016b): Terminološko određenje novca i novčanih tokova, nastavni materijal, Ekonomski fakultet Split
4. Aljinović Barać, Ž. (2016c): Računovodstvene manipulacije u izvještaju o novčanim tokovima, nastavni materijal, Ekonomski fakultet Split
5. Bakran, D., Gulin, D., Milčić, I. (2016): MSFI;HSFI, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb
6. Belak V. (2011): Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo: borba protiv prijevare, Belak Excellens, Zagreb
7. Belak, V. (2008): Kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na financijske izvještaje, RRIF, broj 8, str. 13-23.
8. Belak, V., Vudrić, N. (2012): Osnove suvremenog računovodstva, Belak Excellens, Zagreb
9. Beneish, M. D. (1999): The Detection of Earnings Manipulation, [Internet], raspoloživo na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/4480190.pdf> [1.9.2018.]
10. Brkanić, D. (2016): Hrvatski računovodstveni sustav: HSFI, MSFI, MRS, Tumačenja i ZOR s komentarom, RRIFplus, Zagreb
11. Burgstahler, D., Hail, L., Leuz, C. (2004): The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms, The accounting review, Vol. 81, No. 5, str. 983-1016. Raspoloživo na: <https://pdfs.semanticscholar.org/0bd4/c1490893d8b703084fa2ff2d4b7569df027f.pdf> [01.09.2018.]
12. Den Butter, F.A.G., Liu, J., Tan, Y. (2010): Using trust and reputation in government-to-business relationships: the authorized economic operator (AEO) as an example, [Internet], raspoloživo na: file:///C:/Users/12005588/Downloads/Using_trust_and_reputation_in_government-to-busine.pdf [10.09.2018.]
13. Friganović, M. (2008): Kreativno računovodstvo i upravljanje zaradama, Financije i porezi, broj 11, str. 86-88.
14. Goić, S. (1995): Teorija agencije kao temeljni koncept odnosa u suvremenom poslovanju, Računovodstvo i financije, broj 11, str. 83-94.
15. Gulin, D. (2002): Manipulacije na financijskim tržištima i njihov utjecaj na financijske izvještaje, nastavni materijal, Ekonomski fakultet Zagreb
16. HANFA (2005): Međunarodni računovodstveni standardi i Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, [Internet], raspoloživo na: <https://www.hanfa.hr/getfile/39377/Me%C4%91unardni%20ra%C4%8Dunovodstve ni%20standardi%20i%20Me%C4%91unardni%20standardi%20financijskog.pdf> [1.9.2018]

17. Koželj, S. (2006): Računovodstvo i financijsko izvještavanje u Sloveniji nakon njenog ulaska u Europsku uniju, Računovodstvo i financije, broj 10, str.34-39.
18. KPMG International Cooperative (2017): Corporate tax rates table, [Internet], raspoloživo na: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html> [20.08.2017.]
19. Leuz, C., Nanda, D., Wysocki, P.D. (2002): Investor Protection and Earnings Management: An International Comparison, Journal of financial economics, Vol. 69, No. 3, str. 505-527. Raspoloživo na: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/42331944/Earnings_management_and_investor_protect20160207-21900-zrcsp9.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1504525545&Signature=xVdnlb0SOuBTz%2B8Cqy7Fi80zjWE%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DEarnings_management_and_investor_protect.pdf [01.09.2018.]
20. Narodne novine (2015): Zakon o računovodstvu, Narodne novine d.d., Zagreb, broj 78.
21. Negovanović, M. (2010): Kreativno računovodstvo- I. dio, RRIF, broj 12, str. 38-46.
22. Perkušić, D. (2016): Osnove računovodstva, nastavni materijal, Sveučilište u Splitu
23. Pervan, I.(2008): Korporativno izvještavanje. U Tipurić, D. et al.: Korporativno upravljanje, Sinergija, Zagreb, str. 471-500.
24. Rezaee, Z., Riley, R. (2014): Prijevarena u financijskim izvještajima: sprječavanje i otkrivanje, Mate, Zagreb
25. Službene novine FBiH (2009): Zakon o računovodstvu i reviziji u Federaciji BiH, broj 83.
26. Službeni glasnik RS (2013): Zakon o računovodstvu, broj 62.
27. Službeni list Crne Gore (2016): Zakon o računovodstvu, broj 52.
28. Šodan, S. (2014): Modeliranje utjecaja računovodstva fer vrijednosti na kvalitetu objavljenih financijskih performansi, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Split
29. Štahan, M. (2013): Čemu menadžerima služi bilanca, [Internet], raspoloživo na: <https://www.teb.hr/novosti/2013/cemu-menadzerima-sluzi-bilanca> [01.09.2018.]
30. Tipurić, D.(2008): Agencijska teorija i korporativno upravljanje. U Tipurić, D. et al.:Korporativno upravljanje, Sinergija, Zagreb, str. 115-138.
31. Vuko, T. (2005): Utjecaj računovodstvenih manipulacija na rizike izvješćivanja, magistarski rad, Ekonomski fakultet Zagreb
32. Zelenika, R. (1998): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka
33. Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever Mališ, S., Ježovita, A., Žager, L. (2017): Analiza financijskih izvještaja, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb
34. Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever Mališ, S., Žager, L. (2008): Analiza financijskih izvještaja, Mesmedia, Zagreb

POPIS ILUSTRACIJA

Popis tablica

Tablica 1: 14 točaka Zakona o računovodstvu

Tablica 2: Ukupni kapital raščlanjen na šest pod pozicija

Tablica 3: Prikaz broja poduzeća po djelatnostima i zemljama.

Tablica 4: Deskriptivna statistika za varijablu EBIT/ukupna imovina

Tablica 5: Deskriptivna statistika za varijablu ACC/ukupna imovina

Tablica 6: Deskriptivna statistika za varijablu CFO/ukupna imovina

Tablica 7: Prikaz rezultata EM 1 po zemljama

Tablica 8: Prikaz rezultata EM 3 po zemljama

Tablica 9: Prikaz rezultata EM 4 po zemljama

Popis grafova

Graf 1: Prikaz relativnog broja poduzeća po zemljama

Graf 2: Prikaz EM 1 po zemljama

Graf 3: Prikaz EM 3 po zemljama

Graf 4: Prikaz EM 4 po zemljama

Graf 5: Prikaz svih mjera manipuliranja po zemljama

Popis slika

Slika 1: Prikaz elemenata bilance

Slika 2: Povezanost izvještaja o novčanom toku s ostalim temeljnim financijskim izvještajima

Slika 3: Agencijski problem

SAŽETAK

Učinkovitost poduzeća i tržišta ovisi o kvaliteti financijske informacije, tj. o kvaliteti financijskih izvještaja. Financijski izvještaji moraju odražavati stvarno stanje poslovanja poduzeća, moraju biti istiniti, pravedni, pouzdani i nepristrani. Kada se poduzeća ne pridržavaju toga, onda je riječ o manipuliraju izvještajima. Agencijski problem predstavlja osnovu za objašnjenje zašto se manipuliranje događa. Prema agencijskom problemu, sukob menadžera i vlasnika, odnosno njihovi različiti ciljevi, dovode do toga da menadžeri manipuliraju izvještajima. Kao jedan od najčešćih motiva navode se bonusi menadžerima koji su vezani uz ostvarivanje određene razine dobiti. Postoje brojne vrste, tehnike i načini manipuliranja, a smanjuje ih se, odnosno sprječava, računovodstvenim pravilima i standardima, revizijom, budnošću investitora i sl. Brojna istraživanja su pokazala i kako otkriti manipulaciju ako se dogodi. Jedan od načina su Leuzove mjere manipuliranja koje su se koristile i u ovom radu za testiranje hipoteze postoji li razlika u manipuliranju dobiti među zemljama Jugoistočne Europe. Analiza je izvršena na uzorku poduzeća iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne gore, Srbije i Slovenije. Izračuni su pokazali da postoji manipuliranje, i da postoji razlika među zemljama, te je prihvaćena hipoteza.

Ključne riječi: financijski izvještaji, agencijski problem, manipuliranje dobiti

SUMMARY

Business and market efficiency depends on the quality of financial information, i.e. the quality of financial reports. The financial reports must reflect the real financial position and performance, must be true, fair, credible and impartial. When companies do not adhere to it, it's about manipulating reports. The agency problem is the basis for explaining why manipulation is happening. According to the agency problem, the conflict between managers and owners and their different goals, leads managers to manipulate reports. As one of the most common motives, there are bonuses for managers if they achieve certain level of profit. There are numerous types, techniques and methods of manipulation, and they are reduced or prevented by accounting rules and standards, auditing, investor attitudes, etc. Numerous studies have also shown how to detect manipulation if it occurs. One of the ways is the Leuze's earnings management measures which were also used in this paper to test the hypothesis of whether there is a difference in earnings manipulation among the countries of South East Europe. The analysis was carried out on a sample of companies from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, Serbia and Slovenia. Calculations have shown that there is manipulation, and there is a difference in manipulation between countries, so the hypothesis is accepted.

Key words: financial reports, agency problem, earnings manipulation